

نگرش پویایی سیستم به اثر خلق پول بانکی بر تورم در اقتصاد ایران

رسول بخشی دستجردی

دانشیار گروه اقتصاد دانشگاه اصفهان (نویسنده مسئول)

r.bakhshi@ase.ui.ac.ir

محمدرضا طالب باغبانی

کارشناسی ارشد مهندسی صنایع، دانشگاه علم و هنر یزد

baghbani90@gmail.com

محمد مهدی مجاهدی مؤخر

استادیار دانشکده اقتصاد، دانشگاه علامه طباطبایی

mojahedi@atu.ac.ir

محمد صالح احمدنیا

کارشناس ارشد اقتصاد، دانشگاه اصفهان

s.ahmadniya@yahoo.com

نوع عملکرد فعالیت نهاد بانک در جذب سپرده، اعطاء وام و خلق پول درونی می‌تواند اقتصاد را با چالش‌های بالقوه‌ای مواجه سازد. عدم تخصیص بهینه منابع در نظام بانکی و دامن زدن به تورم توأم با رکود، عدم تعادل‌های پولی و تسری آن به بخش حقیقی اقتصاد و اشکالات مترتب بر تفاوت‌های سررسیدی، عدم هدایت اعتبارات بانکی به سمت بخش‌های تولیدی از جمله مواردی است که می‌توان در اقتصاد بانک محور ایران مشاهده نمود. این مقاله در جستجوی تأثیرات پویای سیستمی خلق پول درونی بر پدیده تورم در اقتصاد ایران است. در فاصله سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۵۲ نقدینگی در اقتصاد ایران ۱۵۱۰۰ برابر شده است، اما تولید ناخالص داخلی تنها ۲ برابر شده است. در این رابطه چند سؤال و مسأله حائز اهمیت است. این که چرا در اقتصاد ایران نقدینگی تا این اندازه افزایش یافته است؟ چه ارتباطی بین این نحوه افزایش در نقدینگی و تورم در اقتصاد ایران وجود دارد؟ نظام بانکداری متعارف در اقتصاد ایران در رشد نقدینگی و همچنین در ایجاد تورم تا چه اندازه نقش ایفا نموده است؟ موضوعاتی است که این پژوهش به دنبال پاسخ به آن است. به‌طور مشخص، این مقاله با بهره‌گیری از تحلیل داده‌های اقتصاد ایران و مبتنی بر روش پویایی سیستم به موضوعات مطرحه فوق ورود نموده است. نتایج حاصل از طراحی سناریوهای مختلف در این پژوهش نشان می‌دهد که افزایش نرخ ذخیره‌ی قانونی در ازای سپرده‌های کوتاه‌مدت تا مرز ۱۰۰٪ و حذف قدرت وام‌دهی بانک‌ها از محل این نوع سپرده‌ها و همچنین افزایش نرخ ذخیره‌ی قانونی در ازای سپرده‌های بلندمدت و تعیین یک نرخ تعادلی توسط بانک مرکزی، قدرت خلق پول بانک‌ها را کاهش داده و منجر به ثبات عرضه‌ی پول، ثبات سطح قیمت‌ها و هزینه‌های تولید در درازمدت می‌گردد. همچنین طراحی سناریوی تغییر در نرخ بهره در این پژوهش نشان داد که کاهش نرخ بهره بانکی منتج به بهبود متغیرهای اصلی مدل مانند تورم، عرضه‌ی پول، قدرت خلق اعتبار و هزینه‌های تولید می‌گردد.

طبقه‌بندی JEL: E51, C51, P16

واژگان کلیدی: خلق پول، تورم، پویایی سیستم، اقتصاد ایران

۱. مقدمه

براساس داده‌های آماری، در فاصله سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۵۲ تولید ناخالص داخلی واقعی^۱ در اقتصاد ایران ۲/۰۸ برابر شده است، در حالی که در همین فاصله زمانی، نقدینگی ۱۵۱۰۳ برابر شده است! این موضوع باعث شده است که سطح عمومی قیمت‌ها در طول این دوره بیش از ۱۰۰۰ برابر شود. وقتی که تحول در ترکیب نقدینگی را مورد بررسی قرار می‌دهیم متوجه خواهیم شد که نسبت پول بانکی یا پول درونی (سپرده) در نقدینگی کشور از حدود ۶۰ درصد به ۹۶/۵ درصد در پایان سال ۱۳۹۳ رسیده است. این داده‌های آماری تأیید می‌کند که نقدینگی در اقتصاد ایران بازیگر مسلطی است.

تورم اقتصاد ایران ریشه‌های مختلفی دارد که رشد نقدینگی را می‌توان از جمله مهم‌ترین آن‌ها معرفی کرد. به‌عنوان مثال، رشد نقدینگی در برخی از سال‌ها به دلیل وابستگی درآمد دولت به بخش نفت از طریق افزایش خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی ایجاد شده است. پتانسیل قابل توجه حاصل از اختلاف رشد نقدینگی در مقایسه با رشد اقتصادی نوعی پتانسیل تورمی یا تورم بالقوه در اقتصاد ایجاد می‌نماید.

این که چرا در اقتصاد ایران نقدینگی تا این اندازه افزایش یافته است؟ چه ارتباطی بین این نحوه افزایش در نقدینگی و تورم در اقتصاد ایران وجود دارد؟ نظام بانکداری متعارف در اقتصاد ایران در رشد نقدینگی و همچنین در ایجاد تورم تا چه اندازه نقش ایفا نموده است؟ موضوعاتی است که این پژوهش با استفاده از روش پویایی سیستم به دنبال پاسخ آن است.

این پژوهش در چهار بخش به تحلیل اثر خلق اعتبار و شبه پول بانکی بر تورم می‌پردازد. در ابتدا پیشینه نظری مسأله خلق پول در نگاه متخصصان اقتصاد پولی مورد کنکاش قرار می‌گیرد. سپس وضعیت کنونی اقتصاد کشور در خصوص نقدینگی و خلق پول مورد بررسی و تحلیل قرار

۱. تولید ناخالص واقعی پایه به قیمت‌های ثابت ۸۳.

خواهد گرفت. پس از آن در بخش روش تحقیق، روش پویایی سیستم معرفی و با استفاده از سازوکار پویایی سیستم، مدل توضیح دهنده فرآیند خلق پول و ارتباط آن با متغیرهای کلان اقتصادی در قالب نظریه‌های اقتصادی متعارف، براساس داده‌های اقتصاد ایران طراحی می‌شود. در بخش نهایی، مدل طراحی شده برای جمع‌بندی و ارائه پیشنهادهای سیاستی، اجرا می‌شود.

۲. ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق

از آنجایی که در این مطالعه، اثرات تورمی خلق پول با استفاده از رویکرد پویایی سیستم مورد بررسی قرار می‌گیرد، لذا مبانی نظری این مطالعه نیز در دو حوزه تورم - خلق پول و پویایی سیستم قابل دسته‌بندی است.

۲-۱. تورم و خلق پول

تفسیر پدیده‌های ایجاد تورم در نگرش مکاتب اقتصادی بسیار متفاوت است و بسته به نوع مکتب فکری، دیدگاه‌های مختلفی در ایجاد تورم وجود دارد. از این روی، در شیوه حل موضوعات کلان و سیاست‌گذاری‌های اقتصادی، راه‌حل‌های گوناگون و گاهی متضاد مشاهده می‌شود که در ادامه برخی از آن‌ها به صورت خلاصه بررسی می‌شود.

- در طیفی از دیدگاه‌های منسوب به اندیشه‌های کینزی و نئوکینزی مازاد تقاضای کل نسبت به عرضه اقتصاد دلیل تورم قلمداد می‌شود.
- در نگرش مکتب پولی فریدمن^۱ (۱۹۶۹)، تورم همیشه و همه‌جا یک پدیده پولی تلقی می‌شود.
- در دیدگاه انتظارات عقلانی "لوکاس و سارجنت"^۲ (۱۹۸۱) تورم به‌عنوان یک پدیده پولی، با فرض شکل‌گیری انتظارات عقلانی معرفی می‌شود.

---

1. Friedmam
2. Lucas and Sarjant

- از نظر تیلور^۱ و مونتیل^۲ (۱۹۹۱) تغییرات در نرخ ارز بسته به تغییراتی که در قیمت کالاها و وارداتی ایجاد می‌کند و بسته به جایگاه و وزن این کالاها در سبد کالایی محاسبه تورم، سطح عمومی قیمت‌ها را تغییر می‌دهد.
- سیدراسکی (۱۹۶۷)، فیشر^۳ (۱۹۷۹)، استوکمن^۴ (۱۹۸۱) و کوهن^۵ (۱۹۸۵) و نیز ونگ یپ^۶ (۱۹۹۱) معتقدند نرخ رشد پول تنها منجر به افزایش نرخ تورم شده تأثیری بر متغیرهای حقیقی نظیر نرخ رشد فیزیکی و انسانی سرمایه، مصرف و تولید ندارد.
- از نگاه ویکسل^۷ (۱۹۰۷)، فون مایز^۸ (۱۹۳۵) و (۱۹۴۹) و هایک^۹ (۱۹۳۵)، پول هم به‌عنوان دارائی و هم بدهی در پرتو رقابت پول خصوصی برای دستیابی به یک پول باثبات، می‌تواند به سرمایه‌گذاری در تمامی فرصت‌های سرمایه‌گذاری منجر شود. در نگاه مقابل که توسط اندیشمندانی نظیر فیشر^{۱۰} (۱۹۳۵) هنری سمیونز^{۱۱} (۱۹۴۸) موریس آله (۱۹۴۷) بیان شده است، صحه‌گذاری بر حذف خلق اعتبار بانکی، کنترل عرضه پول و توجه به ثبات و پایداری سیستم مالی و ثبات قیمت‌ها حائز اهمیت است (مجاهدی و دیگران، ۱۳۹۰).
- فینک و آگلیسفیک^{۱۲} (۲۰۰۵) در مطالعه‌ای اثر اصلاحات نظام بانک‌داری (با تأکید بر آزادسازی مالی) را بر کشورهای اروپای غربی، جنوب غربی و مرکزی بررسی و به نتایج متناقضی از انجام اصلاحات می‌رسند. به گونه‌ای که اصلاحات در کشورهای اروپای غربی و مرکزی اثر مثبت بر توسعه اقتصادی دارد و در کشورهای اروپای جنوب غربی سبب ورشکستگی بانک‌ها شده است.

-
1. Taylor
  2. Montil
  3. Fisher
  4. Stockman
  5. Kohen
  6. Wangyep
  7. Wicksell
  8. Von Mises
  9. Hayek
  10. Fisher
  11. Simons
  12. Fink and Uglyesfik

- مک‌لای^۱ و همکاران (۲۰۱۴)، در مقاله‌ی خود با عنوان «خلق پول در اقتصاد مدرن» به بررسی این‌که چگونه در اقتصاد مدرن، وام بانکی باعث خلق پول در اقتصاد می‌شود، می‌پردازند.
  - فیلیپ رونیه^۲ (۲۰۱۴)، در مطالعه خود اشاره می‌کند که قانون بانکداری سال ۱۸۶۴ منجر به استقرار سیستم یکپارچه بانکداری برای بانک‌ها شد و همچنین سیستم بانکداری ملی ایالات متحده را ایجاد کرد. وی در این مقاله به بررسی تاریخی این موضوع می‌پردازد که چگونه استاندارد طلا از دور خارج شد و پول‌های کاغذی و اعتباری جای آن‌را گرفت و همچنین برای آینده‌ی این روند پیش‌بینی‌هایی را متصور می‌شود. رونیه (۱۹۹۴)، همچنین به ذکر معایب نظام بانکداری ذخیره جزئی می‌پردازد و از قول موریس اله (۱۹۸۴) شش انتقاد اساسی برای نظام بانکداری متعارف از جمله عدم کنترل عرضه پول، ایجاد اختلال در توزیع درآمد از طریق خلق ادعاهای کاذب، ایجاد نوسانات اقتصادی و... برمی‌شمارد. این محقق در ادامه در مورد پیشنهاد جایگزین نظام بانکداری متعارف از طریق بانکداری استدلال می‌کند.
  - ریچارد ورنر^۳ (۲۰۱۴) در پژوهشی با عنوان «بانک‌ها، چگونه پول خلق می‌کنند و چرا دیگر نهادها نمی‌توانند این کار را انجام دهند» به این مسأله می‌پردازد که دقیقاً چه چیزی باعث می‌شود که بانک‌ها به‌طور واحد از هیچ برای خود پول و اعتبار کسب کنند و چرا نهادها و شرکت‌های فعال در حوزه‌های اقتصاد نمی‌توانند به چنین چیزی دست پیدا کنند.
- میر معزی (۱۳۸۴)، با بررسی انواع ذخایر و نقش آن‌ها در بانکداری مبتنی بر بهره، نظر اقتصاددانان اسلامی درباره ذخایر سپرده‌های بانکی در بانکداری اسلامی را مورد نقد و بررسی قرار می‌دهد و الگوی مطلوب ذخایر که افزون بر حفظ نقش بانک‌ها در تجهیز و تخصیص منابع پولی، با اتمام و اهداف بانکداری اسلامی نیز سازگار است را معرفی می‌نماید. براساس این پژوهش نظریات اقتصاددانان مسلمان در خصوص نگاه‌داری ذخایر قانونی به چهار دسته عمده تقسیم می‌شوند که عبارتند از: عدم لزوم نگاه‌داری ذخیره قانونی در بانکداری اسلامی، لزوم

---

1. Michael Mcleay
2. Ronnie J. Phillips
3. Richard A. Werner

نگهداری صددردصد ذخایر برای سپرده‌های جاری، سیستم نسبت ذخیره قانونی جزئی، سیستم نسبت ذخیره قانونی جزئی ویژه.

- داوودی و محقق (۱۳۸۷)، در مقاله‌ای تحت عنوان "بانکداری محدود" به بررسی ایده‌ی بانکداری محدود پرداخته و نظرات مختلف درباره این الگوی بانکداری را در مورد تحقیق قرار داده‌اند.

- مجاهدی مؤخر و همکاران (۱۳۹۰)، در پژوهشی تحت عنوان "مدل‌سازی الگوی رفتار بین نسلی از عملکرد بانکداری ذخیره جزئی با تأکید بر رهیافت موريس آله" ضمن بیان دیدگاه‌ها و اندیشه‌های بانکداری ذخیره جزئی، تأثیرات این شیوه بانکداری بر رفتار مصرفی و انباشت سرمایه را مورد بررسی قرار داده‌اند. مدل‌سازی این مقاله بر مبنای الگوی تعادلی دیاموند^۱ (۱۹۶۵) و در چارچوب مدل نسل‌های تداخلی ساموئلسن^۲ (۱۹۵۸) بسط یافته است. نتایج بهینه‌سازی این پژوهش نشان می‌دهد که بانکداری ذخیره جزئی در بستر خلق اعتبار، همواره سودی سرشار از فعالیت وام دهی دریافت می‌کند. این در حالی است که جامعه باید هزینه‌ی این سود سرشار را از ناحیه‌ی تورم خود افزا و کاهش ارزش حقیقی قید بودجه در دو دوره‌ی زندگی تحمل کند.

- صمصامی و داوودی (۱۳۹۲)، در مقاله‌ای با عنوان «هزینه‌های خلق پول در نظام بانکداری متعارف و راهکار تأمین مالی اسلامی» به محاسبه هزینه‌های خلق پول در بانکداری متعارف پرداخته‌اند. نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که با کاهش نرخ ذخیره قانونی، زبان اجتماعی و بی‌ثباتی افزایش می‌یابد. به عبارت دیگر، افزایش نرخ ذخیره قانونی در فرآیند خلق پول نظام بانکی موجب کاهش هزینه‌های اجتماعی و همچنین کاهش بی‌ثباتی در اقتصاد می‌گردد. درعین حال در میان اقتصاددانان مسلمان درباره‌ی استفاده از ابزار نرخ ذخیره‌ی قانونی، اختلاف نظر بسیاری وجود دارد. برخی از اقتصاددانان، اعتقادی به استفاده از این ابزار

---

1. Diamond
2. Samuelson

در بانکداری اسلامی ندارند. توتونچیان (۱۳۷۶) افزون بر این که معتقد است در نظام پولی اسلام، سیاست پولی معنا ندارد، در مقام انتقاد از به کارگیری اندوخته قانونی می گوید: سپرده قانونی در نظام بانکداری سنتی برای کنترل حجم پول و جلوگیری از افراط در ایجاد آن توسط بانک ها است، درحالی که اگر بانک اسلامی واقعی به وجود آید، بانک از یک طرف هم به صورت وکیل و هم به صورت شریک سپرده گذار و از طرف دیگر به صورت شریک سرمایه گذار درمی آید و دلیلی برای حفظ سپرده های قانونی وجود ندارد، زیرا سپرده ها از طریق عقود اسلامی می توانند به سرمایه تبدیل شوند و افزایش سرمایه نه تنها عامل منفی نیست، بلکه سازنده و مفید است. توتونچیان معتقد است که چون اعطای تسهیلات در نظام اسلامی، تورمزا نیست (زیرا معاملات صوری در این نظام وجود ندارد و به ازای این تسهیلات، تولید در جامعه افزایش می یابد)، چنین ذخیره ای نه تنها ضرورت ندارد، بلکه مخالف با رشد و توسعه است، پس نیازی به گرفتن ذخایر قانونی از هیچ یک از سپرده های جاری و مدت دار نیست (توتونچیان، ۱۳۷۶). در بین موافقان سپرده های قانونی نیز اختلاف وجود دارد. گروهی به نگره داری اندوخته همه سپرده ها اعتقاد دارند و جمع بسیاری، این ذخایر را فقط برای سپرده های دیداری سفارش می کنند. گروه دوم نیز خود دو دسته هستند: عده ای با استدلال های گوناگون معتقدند: برای این سپرده ها، نگره داری ۱۰۰ درصد ذخیره قانونی لازم است که در این صورت، دیگر تلقی از آن به صورت ابزار سیاست پولی بی معنا است و جمع دیگر نسبت معینی را برای آن تعیین نکرده و در واقع تعیین آن را به سیاست گذار ارجاع داده اند (میرمعزی، ۱۳۸۴).

در خصوص مطالعات داخلی در زمینه مدل های ریاضی مرتبط با تحلیل بانکداری ذخیره جزئی می توان به بخشی دستجردی (۱۳۹۳) ارجاع داد. وی در پژوهشی با عنوان «انطباق نظام بانکداری بدون ربا با نظریه اقتصاد اسلامی» با استفاده از روش تحلیل منطقی، مدل ریاضی و داده کاوی تجربه بانکداری در ایران به تجزیه و تحلیل عملکرد بانکداری متعارف می پردازد و تضادهای حاصل از اجرای بانکداری مبتنی بر ذخیره جزئی و نظریه هایی که از این نوع بانکداری پشتیبانی می کنند را آشکار می سازد.

۲-۲. پویایی سیستم در اقتصاد

پویایی سیستم که در اواسط دهه ۱۹۵۰ توسط فارستر^۱ مطرح گردید، سیستم‌های پیچیده واقعی را توسط بازخوردهای متعدد و تأخیرهای زمانی، ذخیره‌سازی و از طریق معادلات دیفرانسیل مربوط به هم توصیف می‌کند. پویایی سیستم، به دنبال دستیابی به دانش وسیع، در مورد ارتباطات پویای متقابل میان سیستم‌های اجتماعی، اقتصادی، زیستی و فنی می‌باشد (استرمن، ۱۳۸۷). این که با استفاده از کدام سناریوهای سیاستی می‌توان به مقادیر بهینه هدف گذاری شده در برنامه‌ریزی اقتصادی نایل آمد، پویایی سیستم کمک کننده است. پویایی سیستم می‌تواند در مورد هر سیستم پویایی و با هر مقیاس زمانی و مکانی به کار برده شود. براساس گزارش رادزیکي (۲۰۰۳)، پویایی سیستم در حوزه‌های مختلف اقتصاد پولی، اقتصاد کلان، محیط زیست و انرژی توسط محققینی همچون رادزیکي (۱۹۸۸، ۱۹۹۰-الف و ۱۹۹۰-ب)، رادزیکي و سویل (۱۹۹۳)، رادزیکي و استرمن (۱۹۹۴)، کلاوس دیتر (۲۰۱۱)، یاماگوچی (۲۰۰۱ و ۲۰۱۴ الف و ۲۰۱۴ ب) و خیرالبحری (۲۰۱۵) و... مورد استفاده قرار گرفته است.

در مجموعه مقالاتی که توسط رادزیکي و همکارانش انجام شده است، شباهت‌هایی که بین مدل‌سازی پویایی سیستم و تحلیل‌های اقتصاد نهادگرا وجود دارد، تبیین شده است. مطالعات رادزیکي باعث گسترش دامنه نفوذ پویایی سیستم در سایر مکاتب فکری اقتصادی شده است. در حوزه پست کینزین‌ها محققینی چون مَس (۱۹۷۵)، فارستر (۱۹۷۹)، استرمن (۱۹۸۲)، سعید (۱۹۸۸)، خلیل (۱۹۹۰)، هاروی (۲۰۰۲) و مایومی (۲۰۰۲) مطالعه نموده‌اند. در حوزه اقتصاد محیط زیست افرادی چون فارستر (۱۹۷۰)، میدوز و همکاران (۱۹۷۲ و ۱۹۹۲)، کاستانزا (۱۹۸۹)، فورد (۱۹۹۹)، راث (۱۹۹۵)، یورگنسن (۱۹۹۴)، ماکس ول و کاستانزا (۱۹۹۴)، برگ و استراتن (۱۹۹۴)، کاستانزا و دالی (۱۹۹۲) و برگ و نیکامپ (۱۹۹۱)؛ در حوزه اقتصاد محاسباتی کارگزار محور محققینی چون میلر (۱۹۹۸)، اسکول (۲۰۰۱) و در حوزه اقتصاد رفتاری و عقلانیت محدود

1. Forrester

استرمن (۱۹۸۹)، پیچ و استرمن (۱۹۹۳)، دی‌اهل و استرمن (۱۹۹۵) و کاپمن و استرمن (۱۹۹۸) مطالعه نموده‌اند.

کلاوس دیتز (۲۰۱۱) در چارچوب پویایی سیستم، موضوع بحران مالی را در کشور آلمان مورد بررسی قرار داده است. بحران مالی ۲۰۰۸ باعث شد تا به‌طور چشم‌گیری موضوع بدهی ملی در سراسر جهان پیشرفته مورد توجه اقتصاددانان قرار گیرد. مرکز ثقل در این تحقیقات این بود که چگونه می‌توان بدهی عمومی را کاهش داد. در آلمان نیز همانند دیگر کشورها سیاست‌هایی برای کنترل بدهی ملی مطرح و مورد اجرا قرار گرفت. پس از بحران مالی ۲۰۰۸، در آلمان قانونی به‌نام «قانون بدهی سخت» تصویب شد. این قانون در بسیاری از کشورهای عضو اتحادیه اروپا در طراحی سیاست‌های مشابه تأثیرگذار بوده است. دیتز در مطالعه خود با استفاده از روش پویایی سیستم نتایج و دلالت‌های این قانون را مورد بررسی قرار داده است.

خیرالبحری (۲۰۱۵) با استفاده از روش پویایی سیستم روند توسعه اقتصادی اندونزی را مورد بررسی قرار می‌دهد. تحلیل خیرالبحری آشکار می‌کند که اقتصاد اندونزی شانس را برای تحقق چشم‌انداز ۲۰۳۰ در اختیار دارد مشروط بر آن که سرمایه‌گذاری در توسعه تکنولوژی افزایش یابد. یاماگوچی (۲۰۰۱)، در پژوهشی ابتدا مفهوم پویایی سیستم را به‌صورت کامل و کارا بیان نموده، سپس یک الگوی رشد ساده (الگوی رشد سولو) را به‌صورتی بسیار ساده وارد محیط سیستم دینامیک می‌کند و مرحله‌به‌مرحله بر پیچیدگی آن می‌افزاید و در نهایت یک اقتصاد کامل را در فضای سیستم دینامیک با نرم‌افزار ونسیم شبیه‌سازی می‌کند. هدف وی از گردآوری این مباحث آموزش نرم‌افزار ونسیم^۱ و از همه مهم‌تر ایجاد درک صحیحی از پویایی سیستم عنوان شده است.

یاماگوچی (۲۰۱۴)، در مطالعه‌ای با استفاده از مدل‌سازی پویایی‌های سیستم، در ۸ گام به تجزیه و تحلیل رفتارهای سیستم بانکداری موجود می‌پردازد و در یک بازه زمانی ۲۵ ساله رفتار متغیرهایی چون پایه پولی، عرضه پول، بدهی دولت و اسکناس و مسکوک جاری را

مورد بررسی قرار می‌دهد. در این بررسی متوجه می‌شود که برای افزایش ذخیره سرمایه، تولید و مصرف و کاهش نوسانات اقتصادی لازم است سیستم بانک‌داری متعارف که مبتنی بر ذخیره جزئی است، جایگزین شود. پیشنهاد یاماگوچی «سیستم پول عمومی» است. او برای تبیین مدل پیشنهادی طی شش مرحله با استفاده از پویایی سیستم رفتار متغیرهای سیستم اقتصادی مطلوب خود را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد.

بررسی در ادبیات موضوع حاکی از آن است که هرچند پویایی سیستم در مطالعات کاربردی در ایران یک رویکرد نو تلقی می‌شود و تنها یک مطالعه داخلی در این زمینه وجود دارد، اما مطالعات خارجی نسبتاً زیادی در شاخه‌های مختلف دانش اقتصاد انجام شده است.

۳. حقایق از اقتصاد پولی ایران

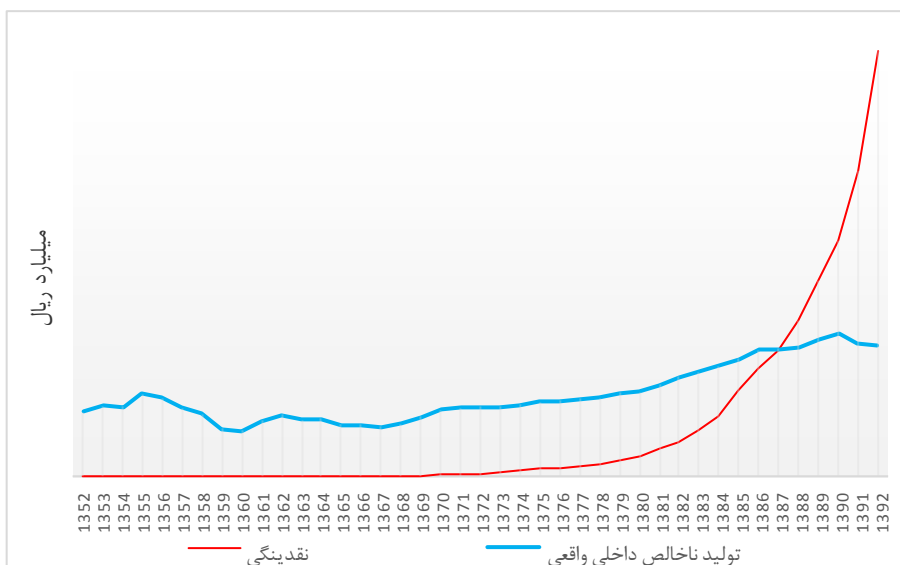
شبکه بانکی براساس نسبت ذخیره جزئی اقدام به خلق پول می‌نماید. درمورد این که عملیات خلق پول مشروط بر سپرده‌گذاری است یا خیر، دیدگاه‌های گوناگونی مطرح است. براساس دیدگاه مرسوم، فرآیند خلق پول مشروط بر سپرده‌گذاری اولیه است. هنگامی که مبلغ اولیه‌ای مبتنی بر انتشار پول توسط بانک مرکزی، به شبکه بانکی سپرده می‌شود، شبکه بانکی، با کسر ذخیره قانونی، عملیات خلق پول را آغاز می‌کند. در هر بار، وام پرداخت شده سپرده بعدی را ایجاد می‌نماید؛ اما همواره درصدی از سپرده بعدی، ذخیره شده و مابقی وام داده می‌شود. در پایان فرآیند خلق پول، میزان پول خلق شده توسط شبکه بانکی با مجموع وام‌های پرداختی و ذخایر قانونی برابر خواهد بود. هرچه نسبت ذخیره قانونی اعلام شده توسط بانک مرکزی بیشتر باشد، شبکه بانکی پول کمتری خلق خواهد نمود. براساس این دیدگاه، بانک مرکزی قادر است از طریق کنترل نسبت ذخیره قانونی، عملیات خلق پول و به دنبال آن، سیاست پولی را مدیریت و کنترل کند. این دیدگاه در ادبیات اقتصادی به برون‌زایی پول مشهور است؛ اما دیدگاه مخالفی نیز وجود دارد که معتقد است پول، درون‌زا است و بانک مرکزی به صورت متعارف، قدرت کنترل کل‌های پولی را ندارد. در این دیدگاه، شبکه بانکی قادر است بدون نیاز به سپرده اولیه تا هر مقدار دلخواه پول جدید خلق نماید. با هر نرخ از ذخیره قانونی می‌توان تا هر اندازه‌ای پول خلق نمود. تنها

عاملی که می‌تواند مانع از خلق پول بیشتر شود، تقاضای وام است. اگر تقاضای وام محدود شود، عرضه پول جدید نیز محدود خواهد شد.

فرصت خلق پول با بهره‌مندی از نرخ ذخیره قانونی بانک مرکزی قدرت بالایی را به سیستم بانکی می‌دهد تا از طریق سپرده‌گذاران به وام‌آفرینی و خلق اعتبار بپردازد. بررسی روند نرخ ذخیره قانونی نشان‌دهنده تمرکز سیاست‌گذار پولی بر کاهش سهم پایه پولی و افزایش سهم شبه پول در اقتصاد است. اعمال مصوبه قانونی مجلس شورای اسلامی^۱ برای کاهش نرخ ذخیره قانونی به مقدار حداقل آن (ده درصد) این اجازه را به نظام بانکی داده است تا با استفاده از سیاست آزادسازی مالی رشد نقدینگی و رشد تورم را در اقتصاد ایران شاهد باشیم. در این مسیر به‌استثنای سال‌های اولیه دهه هشتاد که مقبولیت ریال در کشورهای همسایه روند مثبت تورم و رشد نقدینگی را معکوس کرد، نوعاً رابطه مستقیمی میان تورم و رشد نقدینگی در اقتصاد ایران مشاهده می‌شود. مطابق داده‌های آماری، هرچند در طول ۴۰ سال تولید دو برابر شده، اما هر سه سال نقدینگی در کشور دو برابر شده است. این عدم تناسب بین رشد تولید و رشد نقدینگی باعث شده است که سطح عمومی قیمت‌ها بیش از ۱۰۰۰ برابر شود (بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، بانک اطلاعات سری‌های زمانی اقتصادی و نماگرهای اقتصادی).

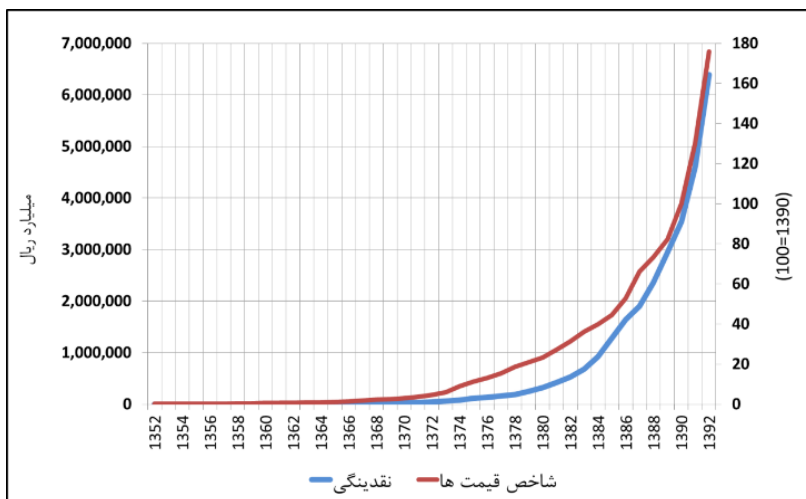
۱. در قانون پولی و بانکی مصوب ۱۸ تیر ۱۳۵۱ نسبت ذخیره قانونی از حداقل و حداکثری معادل ۱۰ درصد و ۳۰ درصد برخوردار شد و تا کنون حفظ شده است (هاشمی دیزج، ۱۳۸۵، ص ۵۷).

نمودار ۱. رشد نقدینگی و تولید ناخالص داخلی واقعی طی سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۵۲

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

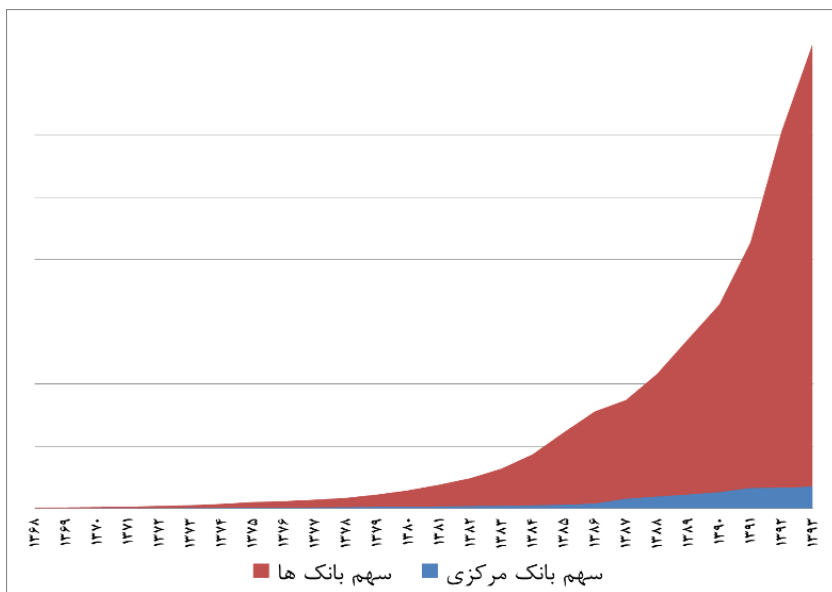
نمودار ۲ بیانگر رشد نقدینگی و رشد شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی (۱۳۹۰=۱۰۰) طی سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۵۲ در اقتصاد ایران است. از این نمودار به وضوح می‌توان دریافت که نقدینگی و سطح عمومی قیمت‌ها در اقتصاد ایران رابطه‌ای مستقیم با یکدیگر داشته و به خصوص در سال‌های پس از انقلاب هم‌پای یکدیگر و با سرعت شتابانی رشد کرده‌اند.

نمودار ۲. رشد نقدینگی و سطح عمومی قیمت‌ها طی سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۵۲
 مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

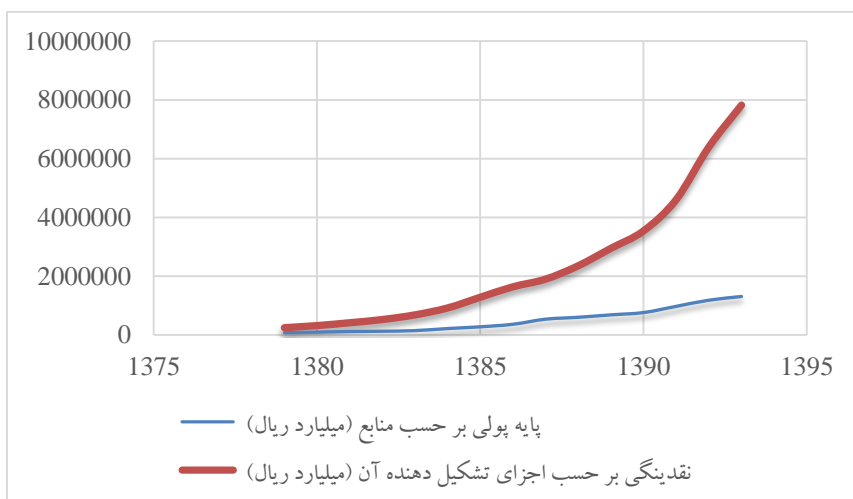
همچنین آمار موجود در اقتصاد ایران نشان می‌دهد که در سال‌های پس از انقلاب اسلامی به دلایل مختلفی از جمله جنگ تحمیلی هشت‌ساله و برنامه‌های پنج‌ساله توسعه، دولت با ارقام بالایی از کسری بودجه روبرو شده که مهم‌ترین راه تأمین آن را استقراض از بانک مرکزی دانسته و بانک مرکزی نیز با مبادرت به چاپ پول، این خواسته‌ی دولت را پاسخ داده و از این طریق حجم نقدینگی را افزایش داده است.

اما بانک مرکزی با چاپ اسکناس تنها عامل افزایش نقدینگی در اقتصاد ایران نبوده است، بلکه سهم عمده‌ای از افزایش نقدینگی طی ۳۰ سال گذشته مربوط به خلق سپرده‌هایی بوده است که بانک‌های تجاری انجام داده‌اند. عملکرد بانکداری مبتنی بر ذخیره جزئی، نقش عمده‌ای در افزایش نقدینگی در اقتصاد ایران داشته، نقشی که به مراتب از نقش بانک مرکزی بیشتر و پررنگ‌تر بوده است. نمودار ۳ که سهم بانک مرکزی و بانک‌ها را در افزایش نقدینگی طی سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۶۸ نشان می‌دهد، بیانگر همین واقعیت است.

نمودار ۳. مقایسه سهم بانک‌ها و بانک مرکزی در افزایش نقدینگی طی سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۹۳
 مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

اگر نقدینگی را شامل اسکناس و مسکوک نزد مردم (پولی که توسط بانک مرکزی منتشر شده) و سپرده‌های بانکی (پولی که توسط شبکه بانکی خلق شده یا پول درونی) تعریف کنیم، می‌توانیم سهم هر کدام از این دو جزء را در طول سال‌های گذشته مقایسه کنیم. در سال ۱۳۵۷ سهم پول درونی از نقدینگی کشور ۶۹ درصد بوده است. این نسبت اما در سال ۱۳۹۵ (پایان شش ماهه دوم) به ۹۷ درصد رسیده است. این بدان معناست که سهم خلق پول بانکی در طول سال‌های گذشته در حال افزایش بوده است و نقش بانک مرکزی در ایجاد نقدینگی در حال کاهش است. این داده‌ها در حالی ثبت شده است که تقریباً در طول دوره مذکور نرخ ذخیره قانونی ثابت مانده است. اگر ابزار بانک مرکزی در کنترل عرضه پول ناکارا باشد، آن‌گاه سیاست پولی معنای خود را از دست خواهد داد.

نمودار ۴. شکاف رشد بین پایه پولی و نقدینگی به نقل از بخشی (۱۳۹۵)

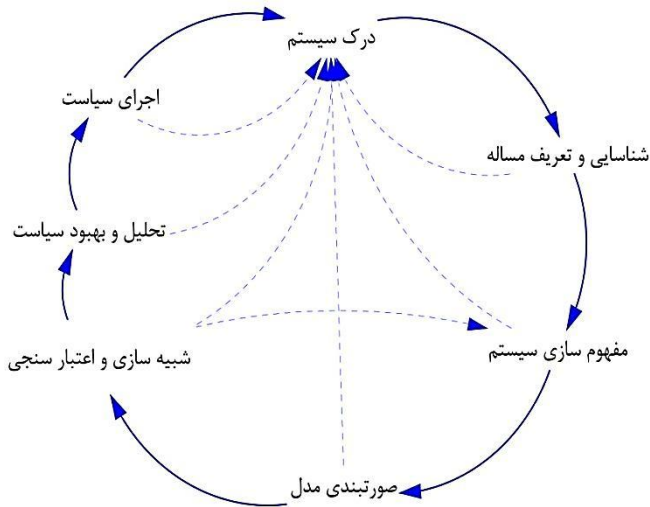
مادام که نرخ ذخیره قانونی و پایه پولی ثابت باشد، امکان افزایش عرضه پول از طریق عملیات بانکی وجود ندارد. این نظریه که بر برونزا بودن عرضه پول تأکید دارد، در متون دانشگاهی ترویج می‌شود، اما اقتصاد دنیای واقعی، این گونه عمل نمی‌کند. داده‌های آماری نشان می‌دهد در دوره‌هایی که قانون‌گذار نرخ ذخیره قانونی را تغییر نداد، تغییرات عرضه پول فراتر از تغییرات پایه پولی بوده است. براساس مطالعه بخشی (۱۳۹۵) شکاف رشد پایه پولی از نقدینگی در حال افزایش است. نمودار ۴ روند پایه پولی و نقدینگی را برای اقتصاد ایران از سال ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۳ نشان می‌دهد. با این که متوسط نرخ ذخیره قانونی در طول دوره مذکور حدود ۱۴/۸ درصد بوده است، اما شکاف رشد نقدینگی از رشد پایه پولی در طول دوره افزایش یافته است. حال آنکه براساس نظریه ضریب فزاینده پولی، چنانچه نرخ ذخیره قانونی ثابت بماند، رشد نقدینگی باید با رشد پایه پولی برابر باشد.

۴. روش تحقیق

روش این مطالعه تحلیلی- توصیفی بوده و جمع‌آوری داده‌ها از نوع کتابخانه‌ای است. برطبق این روش ابتدا نظریات گوناگون در مورد بانکداری ذخیره‌ی جزئی و تورم و آثار خلق پول بانکی بر این پدیده‌ی اقتصادی مورد بررسی قرار گرفت و براساس مبانی نظری گردآوری شده، داده‌های

اقتصادی مورد نیاز برای متغیرها، از مراجع رسمی آماری مانند مرکز آمار ایران، بانک مرکزی و نظایر آن جمع آوری شد. سپس با استفاده از روش پویایی‌های سیستم، مدل اثر خلق پول بانکی بر تورم طراحی شد و با استفاده از نرم‌افزار ونسیم سناریوهای مختلف در جهت بهبود وضعیت تورم در اقتصاد ایران مورد ارزیابی قرار گرفته است.

پویایی‌های سیستم (SD) یک روش و تکنیک مدل‌سازی ریاضی برای قالب‌بندی، درک و کشف مشکلات و موضوعات پیچیده است. اصولاً متدولوژی پویایی‌های سیستم از شش گام برای حل مسأله استفاده می‌کند.

شکل ۱. متدولوژی پویایی‌های سیستم به همراه بازخورهای واسط

شناسایی و تعریف مسأله: اولین گام در حل مسأله با استفاده از متدولوژی پویایی‌های سیستم است. در این مطالعه نیز ابتدا مسأله مورد تحقیق که عبارت است از "تأثیر خلق پول بانکی بر تورم" با استفاده از ادبیات موضوع اشاره شده و بررسی نظریات اندیشمندان این حوزه مورد شناسایی و ابعاد مختلف این مسأله مورد واکاوی قرار گرفت. در گام بعدی روش پویایی‌های سیستم به «مفهوم‌سازی سیستم» که شامل تعیین مرز مدل، شناسایی روابط علی و چارچوب سیاست است می‌پردازد. در گام سوم، مفهوم‌سازی سیستم باید به «صورت‌بندی کامل مدل» در قالب حلقه‌های

بازخوری، جریان‌های فیزیکی و اطلاعاتی، متغیرها و پارامترها ترجمه شود. بدین منظور، مدل مورد مطالعه این مقاله در قالب نمودارهای علی- معلولی و نمودار جریان طراحی و روابط بین متغیرهای مدل استخراج شده و رفتار مدل به صورت درونی تشریح شد. همچنین در این مرحله پس از فرموله کردن روابط بین متغیرها، نرم‌افزار ونسیم جهت شبیه‌سازی مدل مورد استفاده قرار گرفت. نرم‌افزار ونسیم متداول‌ترین نرم‌افزار شبیه‌سازی با استفاده از تکنیک پویایی سیستم است. در این نرم‌افزار معادلات ریاضی و اعداد مربوط به هر کدام از پارامترها وارد می‌شوند و سپس تجزیه و تحلیل‌های مورد نظر روی مدل صورت می‌پذیرد و نتایج به دست می‌آید.

جهت استفاده کاربردی از مدل پویایی‌های سیستم، این مدل باید تعیین اعتبار شود. به همین منظور در گام چهارم می‌بایست مدل طراحی شده «شبیه‌سازی و اعتبارسنجی» شود. برای آزمون اعتبار مدل، آزمون‌های مختلفی همچون آزمون حد نهایی، آزمون بخشی از اجزای مدل، آزمون حالت تعادل، آزمون حساسیت پارامتری، آزمون رفتار نامتعارف و آزمون نرم‌افزار وجود دارد.

متدولوژی پویایی‌های سیستم در گام پنجم به «تحلیل و بهبود سیاست‌ها» می‌پردازد. هدف نهایی از کل فرآیند مدل‌سازی، طراحی سیاست‌های بهبود یافته‌ای است که می‌توانند رفتار سیستم را بهبود دهند. طراحی سیاست بر پایه درک حاصل از مدل‌سازی صورت می‌گیرد. در این مطالعه نیز پس از مدل‌سازی تأثیر خلق پول بانکی بر تورم و اعتبارسنجی مدل، دو سیاست کلی تحت عنوان «تغییر در نرخ ذخیره‌ی قانونی در ازای سپرده‌های کوتاه‌مدت» و «تغییر در نرخ ذخیره‌ی قانونی در ازای سپرده‌های بلندمدت» طراحی و مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت.

«اجرای سیاست‌ها» آخرین گام در حل مسأله است و ماهیتی اجرایی دارد. اجرای سیاست‌های جدید، نیازمند ایجاد تغییر در بخش‌های بسیاری است که به‌طور معمول به مسائل رفتاری زیادی می‌انجامد.

مسأله اصلی مورد تحقیق در این مقاله، عدم تعادل بین درآمد طرف تقاضا و درآمد طرف عرضه در اقتصادی است که سرمایه‌گذاری در آن از طریق بانکداری مبتنی بر ذخیره جزئی صورت

می‌گیرد. رابطه‌ی مورد استفاده در این مقاله جهت محاسبه درآمد طرف تقاضا، طبق پژوهشی که بخشی و دلالی اصفهانی^۱ (۱۳۹۱) انجام داده‌اند برابر است با:

$$Y^d = [(1-r)D] \left[\frac{1}{rs} \right] \quad (۱)$$

که در آن Y^d درآمد طرف تقاضا، D سپرده اولیه، r نرخ ذخیره قانونی و s نرخ پس انداز است. عبارت $[(1-r)D]$ میزان وامی که با سپرده اولیه D خلق می‌شود را نشان می‌دهد. براساس روابط موجود بانکداری مبتنی بر ذخیره جزئی rs کوچک‌تر از یک است، بنابراین معکوس آن بزرگ‌تر از یک خواهد بود. همان‌گونه که از این رابطه استنباط می‌شود، هرچقدر که نرخ ذخیره قانونی به یک نزدیک‌تر باشد، قدرت خلق اعتبار بانک‌ها کمتر شده و درآمد طرف تقاضا را کمتر تحریک می‌کند.

البته به این نکته باید توجه داشت که درآمد طرف تقاضا، چگونگی افزایش دریافت‌ها و پرداخت‌های پولی افراد را مورد توجه قرار می‌دهد و توضیحی در خصوص تغییر در محصول ملی واقعی طرف عرضه ارائه نمی‌کند.

جهت بررسی علل ریشه‌ای وجود تورم در اقتصاد می‌بایست درآمد طرف عرضه که عرضه واقعی تولیدات یک جامعه را نشان می‌دهد نیز مورد بررسی قرار داد. درآمد طرف عرضه تابعی از نهاده‌های تولید کار و سرمایه است:

$$Y^s = f(L, K) \quad (۲)$$

در این مقاله، جهت محاسبه درآمد طرف عرضه، از تابع معروف کاب داگلاس استفاده شده است:

$$Y^s = A(K^\alpha)(L^{(1-\alpha)}) \quad (۳)$$

۱. دکتر رحیم دلالی اصفهانی (۱۳۹۶-۱۳۲۴) فارغ التحصیل دانشگاه لستر انگلستان و تکراس آمریکا، در مدتی که در دانشگاه اصفهان مشغول خدمت بودند، شاگردان زیادی را تربیت کردند که هم‌اکنون در دانشگاه‌های مختلف در داخل و خارج از کشور مشغول تحقیق و تدریس هستند. بی شک ایشان را می‌توان نایب‌گمنام اقتصاد پولی و رشد به حساب آورد. با عقاید کینز و فریدمن، به‌طور باورنکردنی آشنا بود و در کلاس‌های درس کتب این اقتصاددانان و دیگر نام‌آوران را تدریس و نقد می‌کرد. نظریه بهره را به چالش می‌کشید و از جمعیت (هم سطح و هم نرخ) با استدلال‌های گوناگون مبتنی بر نظریه رشد اقتصادی، دفاع می‌کرد. ایشان عمر پربرکت علمی خویش را در راه شناخت زوایایی از نظریه اقتصادی که برای مخاطبان پنهان مانده است، صرف نمود.

که در آن Y^s درآمد طرف عرضه، A بهره‌وری، K سرمایه، α کشش تولید نسبت به سرمایه، L نیروی کار و $(1 - \alpha)$ کشش تولید نسبت به نیروی کار می‌باشد.

مطابق با نظریه سنتی متعارف، افزایش در سرمایه‌گذاری، درآمد ملی را افزایش خواهد داد. چنانچه به هر دلیلی سرمایه‌گذاری افزایش یابد، این مسأله باعث دو اتفاق هم‌زمان می‌شود. اتفاق اول افزایش پلکانی درآمد ملی پولی (دریافت‌های پولی افراد به عنوان درآمد) است که در طرف تقاضا رخ می‌دهد و اتفاق دوم در طرف عرضه واقعی کالاها و خدمات رخ می‌دهد. زیرا افزایش در سرمایه‌گذاری باعث افزایش ذخیره سرمایه به عنوان یک عامل تولیدشده و تولید محصول را افزایش می‌دهد؛ اما آیا این دو افزایش باهم برابرند؟!

در اقتصادی که ارتباط بین سپرده‌گذاران و سرمایه‌گذاران از طریق وام بانکی در چارچوب ضوابط بانکداری مبتنی بر ذخیره جزئی برقرار می‌گردد، از نظر سپرده‌گذار مهم نیست که مبلغ وام صرف چه کاری بشود. مهم این است که هرچه زودتر اصل و بهره سپرده خود را پس بگیرد. با توجه به این که مراحل تولید و زمان به بازدهی رسیدن تولیدات مختلف از ۲ تا ۲۰ سال طول می‌کشد (داوودی، ۱۳۸۸)، وام‌دهندگان (سپرده‌گذاران) معمولاً تمایل کمتری به اعطای وام‌های بلندمدت دارند. گرچه ممکن است معادل مبلغ وام، درآمد ایجاد شده باشد، اما هیچ تضمینی برای افزایش تولیدات حقیقی و به کارگیری عوامل بیکار وجود ندارد. عملکرد بانک‌داری مبتنی بر ذخیره جزئی به گونه‌ای است که سیستم بانکی قادر است چندین برابر مبلغ پس‌انداز اولیه ایجاد اعتبار نماید و در نتیجه درآمدهای بسیاری بدون افزایش تولیدات حقیقی ایجاد شود و گردش پولی سریع‌تر از گردش کالاها و خدمات حقیقی به وجود می‌آید^۱ (داوودی و صمصامی، ۱۳۸۸، ص ۹۶).

عرضه پول عامل دیگری است که تحت تأثیر عملیات بانکداری مبتنی بر ذخیره جزئی قرار می‌گیرد، رابطه مورد استفاده در این پژوهش جهت بررسی تغییرات عرضه پول عبارت است از:

$$M = mB \quad (۴)$$

که در آن M عرضه پول، m ضریب فزاینده پولی و B پایه پولی است.

۱. ر.ک. به: بخشی و دلالی اصفهانی، ۱۳۸۸: ۲۲۸.

پایه پولی برحسب مصارف عبارت است از میزان اسکناس و مسکوک در دست مردم (C) به‌اضافه‌ی کل ذخایر سیستم بانکی مرکزی، اعم از ذخایر قانونی ($RR^T + RR^D$) و یا ذخایر اضافی (ER).

$$B = C + (RR^T + RR^D) + ER \quad (۵)$$

ضریب فزاینده پولی بیانگر این مفهوم است که به ازای هر واحد از پایه پولی، عرضه‌ی پول به چه میزان افزایش می‌یابد و رابطه آن عبارت است از:

$$m = \frac{1 + s}{s + r + b \cdot n + e} \quad (۶)$$

که در آن S نسبت اسکناس و مسکوک در دست مردم به سپرده‌های دیداری، r نسبت ذخایر قانونی کوتاه‌مدت به سپرده‌های دیداری، b نسبت ذخایر قانونی بلندمدت به سپرده‌های بلندمدت، n نسبت سپرده‌های دیداری و e نسبت وجوه آماده به وام به سپرده‌های دیداری است. در این مقاله روابط ذکر شده در نرم‌افزار ونسیم فرمول نویسی شده و نسبت‌های فوق برای مدت ۳۰ سال (طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۶۰) از سایت بانک مرکزی استخراج شد و با استفاده از تابع LOOK UP در نرم‌افزار vensim مورد استفاده قرار گرفت.

۵. مدل‌سازی تأثیر خلق پول بانکی بر تورم

در مدل‌سازی پویای مطالعه، حدود ۵۰ متغیر به کاررفته است. این متغیرها با توجه به تعیین مرز مدل و محدودیت تحقیق، توسط نظریه خبرگان تعیین شده است که شامل متغیرهای انباشت، متغیر کمکی و متغیر جریان می‌باشند. مفروضات مدل:

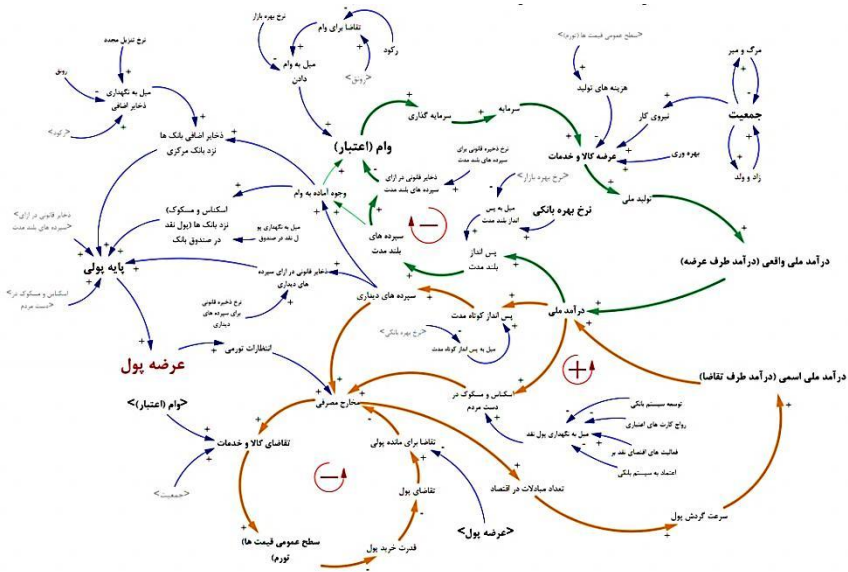
۱. مردم در آمد خود را به یکی از این سه حالت صرف می‌کنند:

- پس‌انداز بلندمدت
- پس‌انداز کوتاه‌مدت
- اسکناس و مسکوک

۲. وام بانکی از محل سپرده‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت تأمین می‌شود.

۳. سرمایه‌گذاری در جامعه فقط از طریق وام بانکی صورت می‌گیرد.

عمدتاً در تفکر سیستمی از ابزارهایی استفاده می‌شود تا ساختار یک سیستم برای درک بهتر آن نمایش داده شود. دو ابزار مهم برای تفکر سیستمی یکی نمودار علی- معلولی^۱ و دیگری نمودار جریان^۲ است. لازم است برای توسعه یک مدل از سیستم پویا که در عمل هم قابل استفاده باشد، نمودار علی- معلولی و جریان خاص آن مسأله را تهیه کنیم (Dyson & Chang, 2005). نمودار ۵، بیانگر روابط بین متغیرهای اصلی مدل، در قالب حلقه‌های بازخوردی است که براساس مبانی نظری ارائه شده طراحی گردیده است.

نمودار ۵. نمودار علی- معلولی تأثیر بانکداری مبتنی بر ذخیره‌ی جزئی بر تورم

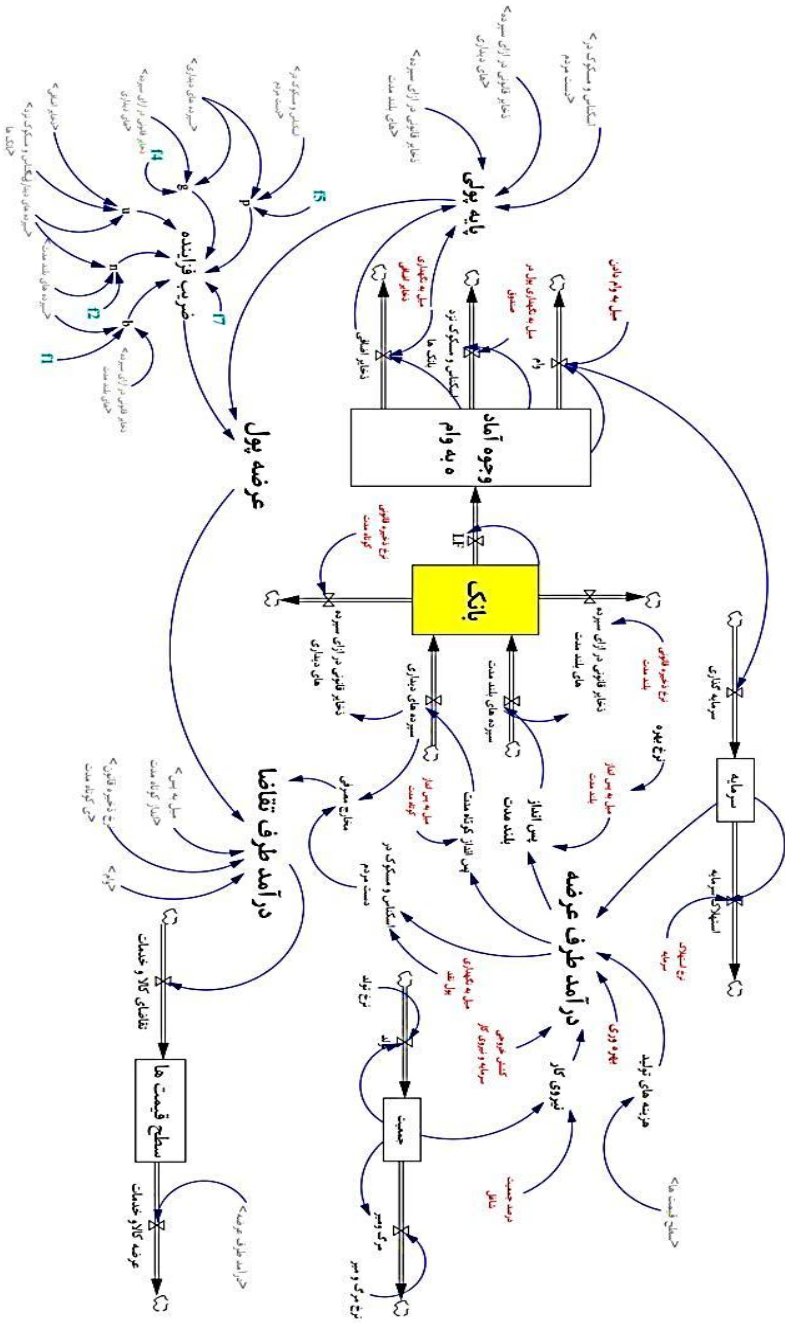
1. Causal loop Diagram
2. Flow Diagram

این نمودار از دو حلقه^۱ کلی تشکیل شده است. یک حلقه اتفاقاتی که در سمت "عرضه کل" رخ می‌دهد را به نمایش می‌گذارد که در نمودار با بردارهای سبز رنگ نشان داده شده است و یک حلقه بازخوردی تعادلی^۲ را تشکیل می‌دهند. این حلقه بیانگر اثر متغیرهایی مانند سرمایه، نیروی کار، بهره وری، هزینه‌های تولید و... بر عرضه کل یا تولید یک جامعه می‌باشد و به عبارتی، بخش واقعی اقتصاد را به تصویر می‌کشد. حلقه دیگر شامل رخدادهایی است که در طرف «تقاضای کل» اتفاق می‌افتد (که در نمودار با بردارهای نارنجی رنگ نشان داده شده است). در این حلقه متغیر عرضه پول که خود متأثر از تغییرات پایه‌ی پولی می‌باشد، نقش اصلی را در تحریک تقاضای جامعه بازی می‌کند. در این حلقه نشان داده شده است که چگونه وام بانکی در آمد طرف تقاضای یک جامعه را بیش از درآمد طرف عرضه افزایش داده و باعث برهم خوردن تعادل بین عرضه و تقاضای کالا و خدمات می‌شود و پدیده تورم را تشدید می‌کند.

هراندازه هم که نمودارهای علی- معلولی مفید باشند، صرفاً تصویری جهت درک بهتر از مدل ارائه می‌دهند. به منظور پیش بردن مدل به سمت یک مدل ریاضی و ارائه نتایج در قالب معادلات به نمودار جریان مدل نیاز داریم. هدف اصلی این نمودار عبارت است از، نمایش روابط میان متغیرهای نرخ و سطح در نرم‌افزار ونسیم و مدل‌سازی پویای مسأله تحقیق که همان اثر خلق پول بانکی بر تورم می‌باشد. به منظور رسم نمودار جریان ابتدا متغیرهای سطح^۳ که اساساً انباشت یا انتگرال جریان در طول زمان را بازنمایی می‌کنند، شناسایی شده و سپس متغیرهای نرخ^۴ و متغیرهای کمکی^۵ جهت تکمیل نمودار وارد مدل می‌شوند.

نمودار (۶) جریان مدل را در قالب متغیرهای سطح، نرخ و کمکی نشان می‌دهد.

-
1. Loop
  2. Balancing feedback Loop
  3. Level Variable
  4. Rate Variable
  5. Auxiliary Variable

نمودار ۶. جریان تأثیر بانکداری مبتنی بر ذخیره‌ی جزئی بر تورم

با توجه به این که روش پویایی‌های سیستم، روشی جهت مدل‌سازی مسائل مدیریتی است. می‌توان توسط این روش، قبل از اجرای تصمیمات، اثر تغییر هریک از عوامل مؤثر در تصمیم‌گیری را بررسی کرد و جهت پیش‌بینی آینده سناریوسازی‌های مختلف را انجام داد (فارستر، ۱۹۶۰). از این رو می‌توان توسط روش پویایی‌های سیستم تأثیر عوامل مؤثر بر بروز تورم، به ویژه خلق پول بانکی را مورد بررسی قرار داد و سناریوهای مختلف را جهت حل این معضل اقتصادی-اجتماعی طراحی کرد. بنابراین مطابق هدف اصلی این مقاله به منظور بررسی نظام بانکی و تأثیر آن بر عرضه پول و سطح قیمت‌ها، با تمرکز بر روی عامل خلق پول بانکی، سناریوهای مختلفی جهت بهبود وضعیت متغیرهای اقتصادی به کار برده شده در مدل، طراحی شده است.

اجرای سناریوها

بانک مرکزی، برای اجرای سیاست‌های پولی، ابزارهای گوناگونی در اختیار دارد. کاربرد این ابزارها در زمان‌ها و در کشورهای گوناگون (با توجه به تفاوت ساختارهای اقتصادی و اجتماعی) یکسان نیست و انتخاب ابزار مناسب باید با در نظر گرفتن این وضعیت باشد.

در سناریوی طراحی شده، روند تغییرات مدل، با توجه به وضع و تغییر نرخ ذخیره‌ی قانونی در ازای سپرده‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت مورد بررسی قرار می‌گیرد.

نظریه عمومی موجود در اقتصاد متعارف استفاده از ابزار ذخیره قانونی است که در این مطالعه نیز با همین هدف مدل‌سازی صورت گرفته است. اندوخته قانونی در ابتدا به دو منظور وضع شد:

۱. تأمین امنیت سپرده‌ها و حمایت از بانک‌ها به وسیله بانک مرکزی هنگام مواجهه با خطر ورشکستگی و مراجعه هم‌زمان سپرده‌گذاران.

۲. اعمال سیاست پولی و کنترل حجم پول از طریق ذخیره قانونی.

امروزه، تأمین امنیت سپرده‌ها از راه‌های دیگری چون بیمه کردن آن‌ها نیز امکان‌پذیر است. در مقام سیاست‌گذاری و کنترل حجم پول نیز هنگامی که بانک مرکزی در صدد اعمال سیاست انبساطی باشد، می‌تواند با کاهش نرخ این اندوخته، هدف خود را محقق سازد، اما اعمال سیاست انقباضی در صورتی ممکن است که بانک‌ها دارای ذخایر مازاد نباشند. در نتیجه، درباره سپرده‌های

دیداری با توجه به نامشخص بودن میزان مراجعه صاحبان سپرده برای دریافت وجوه خود و نیز به منظور اعمال سیاست پولی، بدون تردید نگهداری اندوخته قانونی ضرورت دارد. بنابراین نظریه، بانک مرکزی به منظور کنترل حجم پول، از ابزارهای گوناگونی می‌تواند استفاده کند. برخی از این ابزارها چون اوراق قرضه و تغییر در نرخ تنزیل مجدد در ایران کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرند. یکی دیگر از ابزارهای سیاست پولی، تغییر در نرخ ذخایر قانونی بر سپرده‌های بانکی است که از طریق ضریب فزاینده پولی، موجب تغییر در حجم پول می‌شود و بر متغیرهای دیگر اقتصاد کلان تأثیر می‌گذارد.

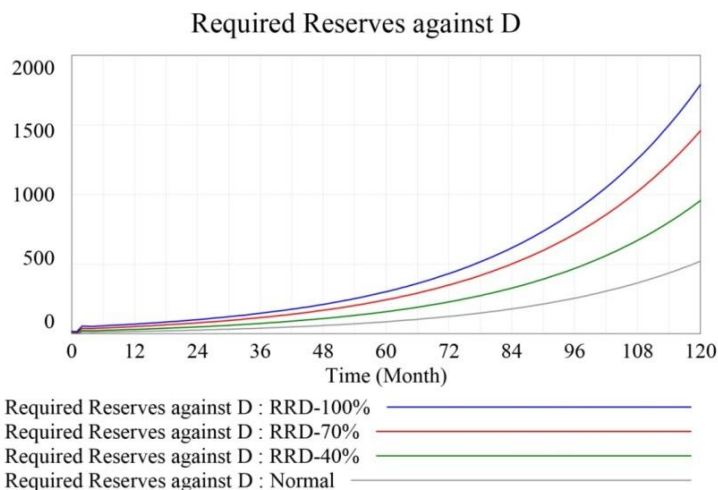
با مطالعه روند تغییرات متغیرها در طول زمان مطالعه (۱۲۰ ماه) می‌توان به نحوه سیاست‌گذاری‌های دولت و بانک مرکزی سمت و سویی هدف‌دار بخشید. جهت طراحی سناریوی تغییر در نرخ ذخیره قانونی به چند بخش تقسیم می‌شود: ۱. تغییر در نرخ ذخیره قانونی در ازای سپرده‌های کوتاه‌مدت. ۲. تغییر در نرخ ذخیره قانونی در ازای سپرده‌های بلندمدت. ۳. تغییر در نرخ بهره. در این راستا آثار تغییر در هر کدام بر دیگر متغیرهای مدل مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.

سناریوی اول: تغییر در نرخ ذخیره قانونی در ازای سپرده‌های کوتاه‌مدت^۱

حالت ابتدایی در این سناریو، تغییر در نرخ ذخیره قانونی کوتاه‌مدت (RR^D) است که یکی از سیاست‌های متداول بانک مرکزی در ایران است. در ابتدا مدل مورد مطالعه با نرخ ۲۰ درصد که معمول‌ترین نرخ چند سال اخیر بانک مرکزی بوده^۲، شبیه‌سازی شده که در نمودار (۷) با رنگ خاکستری نشان داده شده است (حالت Normal). همچنین نمودار (۷) روند افزایش ذخایر قانونی در ازای سپرده‌های کوتاه‌مدت را برای نرخ‌های ۴۰٪، ۷۰٪ و ۱۰۰٪ نشان می‌دهد. همان‌طور که در این شکل مشخص است با افزایش نرخ ذخیره قانونی در ازای سپرده‌های کوتاه‌مدت، ذخایر قانونی در ازای این نوع سپرده‌ها افزایش می‌یابد که یک رفتار طبیعی است.

1. Required Reserves against Demand Deposits (RRD)

۲. براساس آمار استخراج شده از سایت بانک مرکزی (www.cbi.ir)

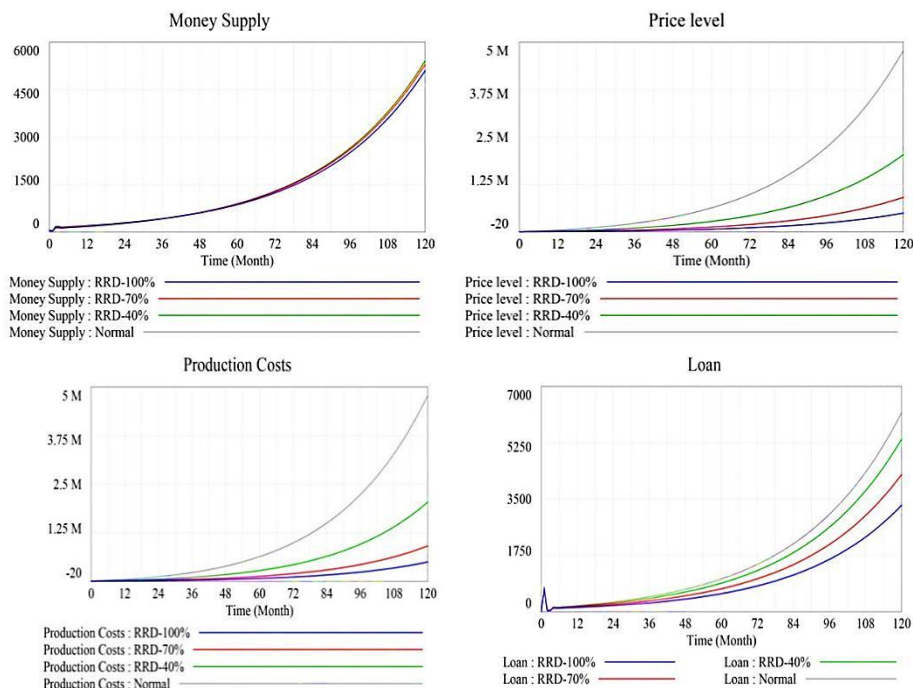

نمودار ۷. افزایش ذخایر قانونی با افزایش نرخ ذخیره قانونی کوتاه‌مدت

هنگامی که ذخایر قانونی بانک مرکزی افزایش می‌یابد، بررسی سایر متغیرهای پولی در مدل نشان می‌دهد که این سیاست می‌تواند خلق پول بانکی را کنترل نموده و قدرت وام‌دهی بانک‌ها را کم کند و بدین وسیله با کنترل عرضه‌ی پول باعث کاهش سطح عمومی قیمت‌ها می‌شود که به معنای مهار تورم خواهد بود. همان‌طور که در نمودار (۸) نیز نشان داده شده است با اعمال نرخ ذخیره قانونی ۱۰۰٪ برای سپرده‌های دیداری، سطح عمومی قیمت‌ها به حداقل می‌رسد و رشد شتابان قبل را نخواهد داشت. اجرای سناریوی نرخ ذخیره ۱۰۰٪ در ازای سپرده‌های دیداری مبین این نکته است که بانک‌ها نباید از منابع سپرده‌های کوتاه‌مدت برای وام دادن استفاده کنند و باید ۱۰۰٪ آن‌ها را نگه‌دارند.

مهار تورم و یا کنترل تورم همواره مهم‌ترین هدف اقتصاد کلان است که با توجه به این مهم، قابل دسترسی است. در صورت کاهش روند تورم در کشور و باثبات شدن قیمت‌ها در بازار، قابل پیش‌بینی است که هزینه‌های تولید در صنایع دیگر همانند قبل افزایش نخواهد یافت و این روند، کنترل شده و بسیار کمتر از حالت قبل خواهد بود. نمودار (۸) رفتار متغیرهای اصلی مدل که

عبارت‌اند از سطح عمومی قیمت‌ها^۱، عرضه پول^۲، قدرت وام‌دهی بانک‌ها^۳ و هزینه‌های تولید^۴ را در برابر افزایش نرخ ذخیره‌ی قانونی در ازای سپرده‌های دیداری نشان می‌دهد.

نمودار ۸. روند تغییرات متغیرهای اصلی مدل با افزایش RR^D

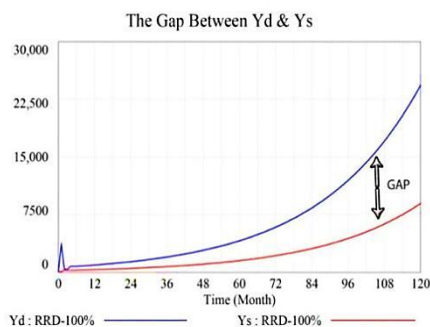
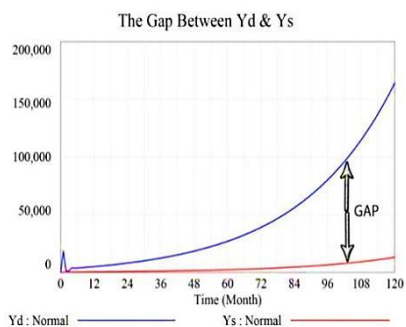
مسئله مهم دیگری که وجود دارد این است که بانک‌ها هنگامی که وام می‌دهند از طرفی باعث افزایش ذخیره در سرمایه می‌شوند و از آنجا که سرمایه یکی از عوامل تأثیرگذار بر تولید است، باعث افزایش تولید و عرضه‌ی واقعی کالا و خدمات و افزایش در درآمد طرف عرضه می‌گردند. از طرف دیگر وام دادن باعث افزایش درآمد پولی افراد می‌شود (دریافت‌های پولی

1. Price Level
2. Money Supply
3. Loan
4. Production Cost

افراد به‌عنوان درآمد) که در طرف تقاضا رخ می‌دهد و درآمد طرف تقاضا را افزایش می‌دهد (بخشی، ۱۳۹۲)؛ اما آیا این دو افزایش باهم برابرند؟!

می‌دانیم وامی که سرمایه را افزایش می‌دهد، مدت‌زمانی طول می‌کشد تا به تولید برسد و عرضه‌ی واقعی را افزایش دهد، اما طرف تقاضا را بدون وقفه افزایش می‌دهد و از آنجائی که وام بانکی در برابر یک واحد عرضه، چندین برابر تقاضا ایجاد می‌کند (بخشی و دلالی اصفهانی، ۱۳۹۲)، همیشه درآمد طرف تقاضا بیشتر از درآمد طرف عرضه خواهد بود و باوجود خلق پول بانکی درآمد طرف عرضه نمی‌تواند همپای طرف تقاضا رشد کند و این امر خود سبب افزایش قیمت‌ها خواهد شد.

نمودار (۹) شکاف بین درآمد طرف عرضه (که با Y_s نشان داده‌شده است) و درآمد طرف تقاضا (که با Y_d نشان داده‌شده است) را نشان می‌دهد. همان‌طور که در این شکل مشاهده می‌شود، با اجرای سناریوی نرخ ذخیره‌ی قانونی ۱۰۰٪ در ازای سپرده‌های دیداری، شکاف بین این دو متغیر در طول زمان کاهش می‌یابد و طرف عرضه فرصت بیشتری پیدا می‌کند تا همپای تقاضا افزایش یابد.

نمودار ۹. تغییرات شکاف بین درآمد طرف عرضه و تقاضا با افزایش RR^D

سناریوی دوم: تغییر در نرخ ذخیره قانونی در ازای سپرده‌های بلندمدت^۱

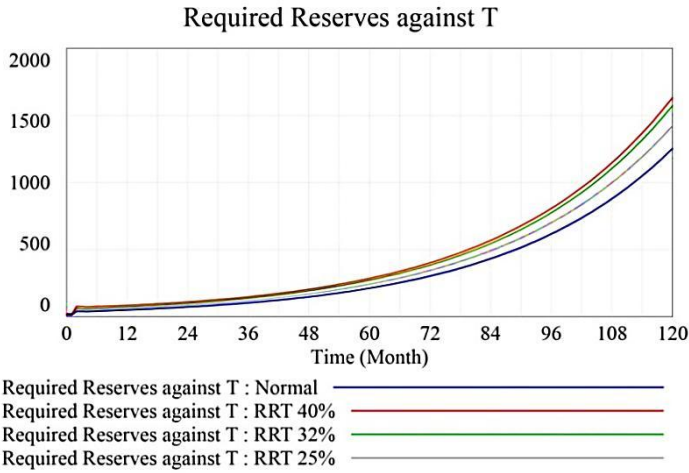
دومین سناریوی طراحی شده کاهش نرخ ذخیره قانونی در ازای سپرده‌های بلندمدت (RR^T) است که می‌تواند به‌عنوان سیاست دیگری از بانک مرکزی در نظر گرفته شود.

تفاوت سپرده‌های کوتاه‌مدت (RRD) و سپرده‌های بلندمدت (RRT)، در این است که بانک‌ها باید از سپرده‌های بلندمدت برای وام دادن استفاده کنند و با این فرض که تمام وام‌ها به سرمایه‌گذاری تبدیل می‌شود، این نوع وام‌ها می‌توانند منجر به افزایش سرمایه و نهایتاً افزایش تولید و عرضه واقعی کالا و خدمات گردد. پس می‌توان نتیجه گرفت که با افزایش وام بانکی از محل سپرده‌های مدت‌دار، سرمایه‌گذاری بیشتر می‌شود. لکن باید به این نکته توجه کرد که وام بانکی به دلیل این که به ازای هر واحد عرضه، چندین واحد تقاضا ایجاد می‌کند باعث خلق پول و در نتیجه افزایش عرضه‌ی پول در جامعه می‌شود و فرقی نمی‌کند که وام، از محل سپرده‌های مدت‌دار و یا از محل سپرده‌های دیداری اعطا شود. پس همان‌طور که ذخیره قانونی در ازای سپرده‌های کوتاه‌مدت نگه‌داری می‌شود، باید در ازای سپرده‌های مدت‌دار نیز ذخایر قانونی نگه‌داری شوند تا قدرت وام‌دهی بانک کمتر شود. لکن تفاوت سپرده‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت در این است که سپرده‌های بلندمدت باعث افزایش سرمایه نیز می‌شوند و باید یک نرخ ذخیره قانونی تعادلی برای آن‌ها تعیین کرد به‌طوری که هم سرمایه‌گذاری در جامعه کاهش نیابد و هم سطح عمومی قیمت‌ها بالا نرود.

نمودار (۱۰) روند افزایش ذخایر قانونی در ازای سپرده‌های مدت‌دار را در حالت Normal که همان نرخ ۲۰٪ است و همچنین نرخ‌های ۲۵٪، ۳۲٪ و ۴۰٪، نشان می‌دهد. همان‌طور که در این شکل دیده می‌شود، با افزایش نرخ ذخیره قانونی در ازای سپرده‌های بلندمدت، ذخایر قانونی در ازای سپرده‌های بلندمدت نیز افزایش می‌یابد که امری کاملاً طبیعی است و بیانگر درست بودن رفتار متغیرهای مدل است. لازم به توضیح است که در طراحی و تجزیه و تحلیل این سناریو، نرخ ذخیره‌ی قانونی در ازای سپرده‌های دیداری ۱۰۰٪ در نظر گرفته شده است.

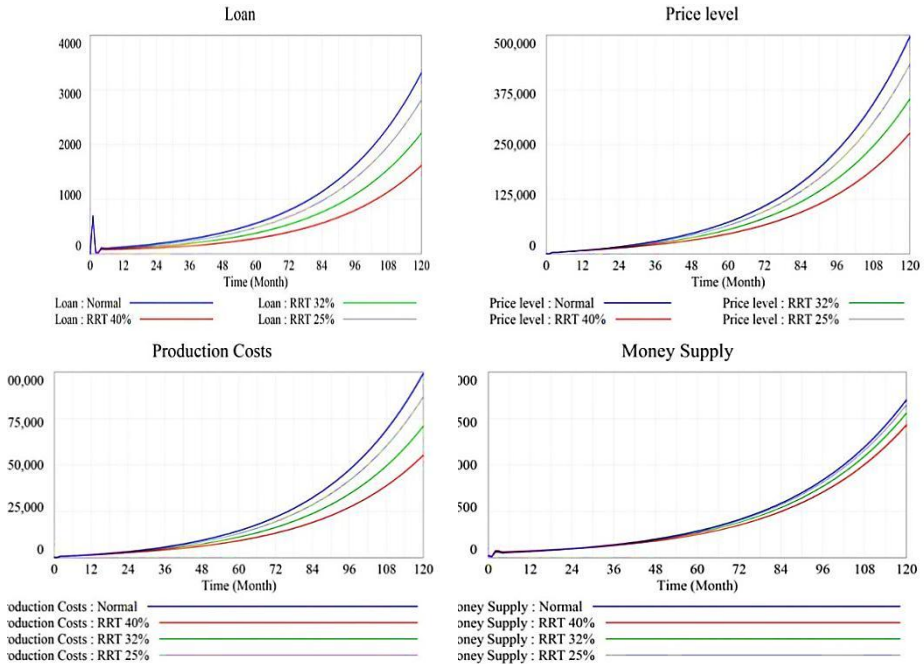
1. Required Reserves against Time Deposits (RRT)

نمودار ۱۰. افزایش ذخایر قانونی با افزایش نرخ ذخیره قانونی بلندمدت

نمودار ۱۱ رفتار متغیرهای اصلی مدل شامل سطح قیمت‌ها، هزینه‌های تولید، عرضه پول و

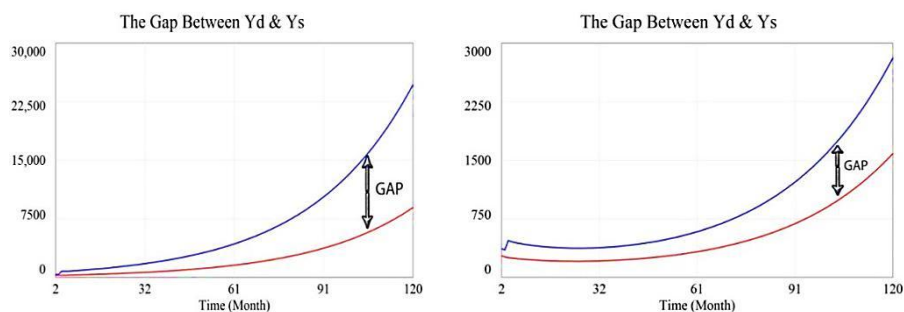
قدرت وام‌دهی بانک‌ها را در ازای نرخ‌های مختلف RR^T نشان می‌دهد.

نمودار ۱۱. روند تغییرات متغیرهای اصلی مدل با افزایش RR^T

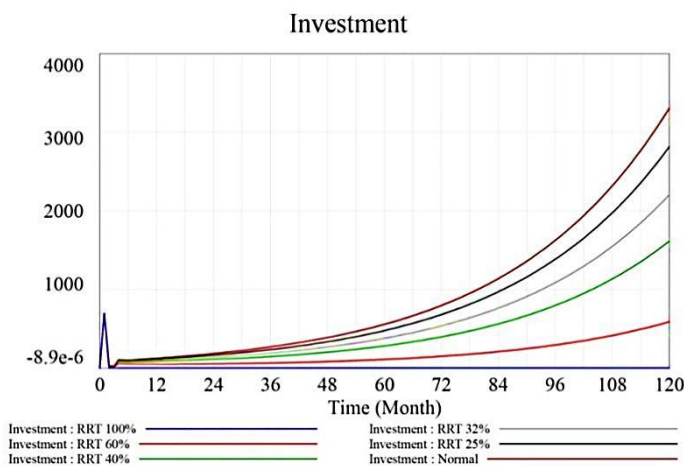
همان‌طور که در نمودار ۱۱ مشاهده می‌شود، با افزایش نرخ ذخیره‌ی قانونی در ازای سپرده‌های بلندمدت، سطح قیمت‌ها و همچنین هزینه‌های تولید که تابعی از آن است کاهش یافته و متغیر عرضه‌ی پول نیز یک روند نزولی در پیش می‌گیرد، همچنین قدرت وام‌دهی و خلق پول بانک نیز کم‌تر می‌شود.

با اجرای سناریوی کاهش RR^T باز هم شاهد کم‌تر شدن شکاف بین درآمد ملی طرف عرضه و طرف تقاضا هستیم که در نمودار ۱۲ به نمایش گذاشته شده است.

نمودار ۱۲. تغییرات شکاف بین درآمد طرف عرضه و تقاضا با افزایش RR^T

در اجرای این سناریو باید به تغییر رفتار متغیر سرمایه‌گذاری^۱ نیز توجه کرد. نمودار (۱۳) تغییر روند سرمایه‌گذاری را در برابر کاهش نرخ ذخیره قانونی در ازای سپرده‌های بلندمدت نشان می‌دهد.

نمودار ۱۳. تغییرات متغیر سرمایه‌گذاری با افزایش RR^T

همان‌گونه که در این شکل مشاهده می‌شود هر چه RR^T بالاتر رود سطح سرمایه‌گذاری پایین‌تر می‌آید تا جایی که با وضع نرخ ذخیره قانونی ۱۰۰٪ در ازای سپرده‌های مدت‌دار سطح سرمایه‌گذاری به صفر می‌رسد که در این حالت اصطلاحاً گفته می‌شود کنز صورت گرفته است. البته دلیل این امر این است که ما در این مدل فرض کرده‌ایم که سرمایه‌گذاری فقط از طریق وام بانکی اتفاق می‌افتد ولی در عمل سرمایه‌گذاری می‌تواند از طرق دیگر مانند بورس و یا انواع مشارکت‌های اسلامی نیز اتفاق بیفتد که در این صورت رفتار متغیر سرمایه‌گذاری طور دیگری خواهد بود.

با توجه به توضیحات بالا و مفروضات مدل مورد مطالعه، نرخ ذخیره قانونی ۱۰۰٪ برای سپرده‌های بلندمدت پیشنهاد نمی‌گردد.

سناریوی سوم: تغییر در نرخ بهره

با توجه به این که تغییرات نرخ بهره اثرات قابل توجهی روی تصمیم‌گیری عاملان اقتصادی دارد، به عنوان یکی از متغیرهای سیاست‌گذاری در اقتصاد کلان مطرح و همواره مد نظر دولت‌مردان اقتصادی بوده و توجه بسیاری از کارگزاران و عاملان اقتصادی را به خود جلب نموده است.

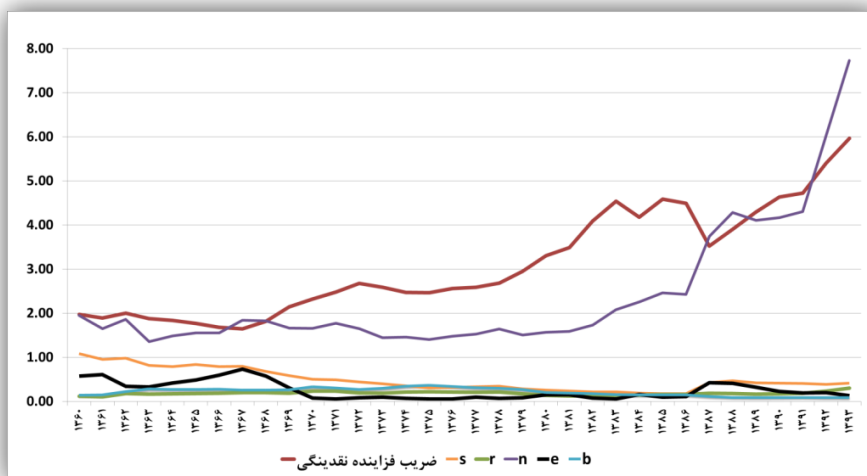
بانک‌ها به منظور افزایش منابع مالی خود جهت اعطای وام، تمایل دارند تا با بالا بردن نرخ بهره در آمد افراد جامعه را بیشتر به سمت سپرده‌های مدت دار سوق دهند. هنگامی که نرخ بهره بانکی بیش از نرخ بهره بازار باشد، مردم تمایل پیدا می‌کنند تا پس‌انداز خود را بیشتر به صورت سپرده‌های بلند مدت نزد بانک نگهداری کنند، از این رو منابع بیشتری جهت وام دهی و خلق پول در اختیار بانک‌ها قرار می‌گیرد. این امر باعث می‌شود تا ضریب فزاینده‌ی پولی افزایش یافته و مقدار عرضه‌ی پول بیشتر گردد و در آمد طرف تقاضا بیشتر تحریک شود و در نتیجه سطح قیمت‌ها بالاتر رود.

طبق آمار منتشر شده در سایت بانک مرکزی، میانگین ضریب فزاینده نقدینگی در ایران طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۶۰ برابر ۳/۱ بوده است. یعنی به ازای هر واحد افزایش در پایه پولی حجم نقدینگی معادل ۳/۱ افزایش یافته است. به منظور بررسی اثر سپرده‌های بلند مدت بر ضریب فزاینده می‌بایست اجزای تشکیل دهنده‌ی ضریب فزاینده مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

بر اساس رابطه (۴-۶) ضریب فزاینده برابر است با :

$$m = \frac{1+s}{s+r+b.n+e} \quad (7)$$

نمودار (۱۴) روند افزایش ضریب فزاینده نقدینگی و عوامل تشکیل دهنده‌ی آن را در اقتصاد ایران طی سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۶۰ نشان می‌دهد. همان‌طور که در این شکل قابل مشاهده است، ضریب فزاینده نقدینگی که با رنگ قرمز مشخص شده است. طی این سال‌ها یک روند افزایشی داشته و ضریب n که بیانگر نسبت سپرده‌های بلندمدت به سپرده‌های کوتاه مدت است و با رنگ بنفش نشان داده شده است نیز طی این سال‌ها به شدت افزایش یافته و حاوی این نکته است که بانک‌ها با افزایش نرخ بهره، منابع در آمدی مردم را بیشتر به سمت سپرده‌های بلند مدت هدایت کرده‌اند و با خلق پولی که انجام داده‌اند منجر به افزایش سپرده‌های بانکی، به خصوص سپرده‌های بلند مدت و افزایش ضریب n شده‌اند.

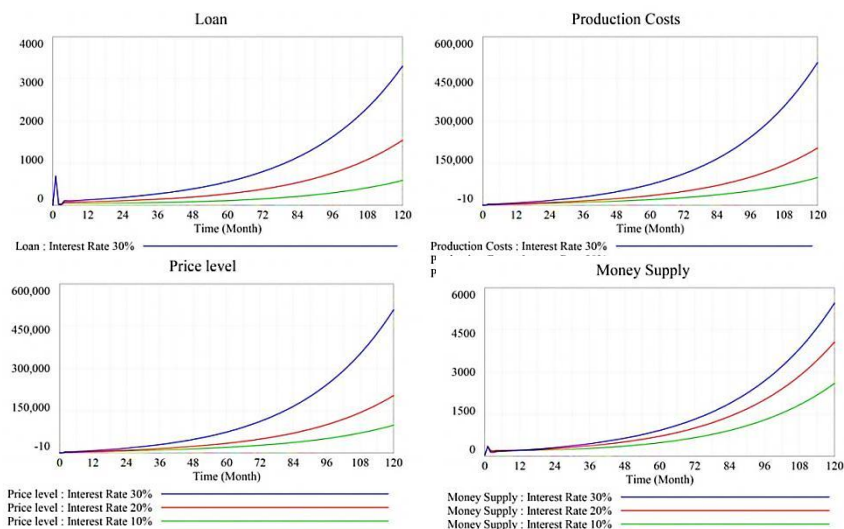

نمودار ۱۴. روند افزایش ضریب فزاینده نقدینگی و اجزای تشکیل دهنده آن در ایران طی سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۶۰

بر اساس مدل‌سازی پویایی‌های سیستم، کاهش نرخ بهره باعث کاهش سطح قیمت‌ها شده و قدرت وام دهی بانک‌ها را پائین می‌آورد. همچنین کاهش نرخ بهره به دلیل این‌که باعث می‌شود درآمد ملی بیشتر به سمت تولید هدایت شود تا به سمت بانک‌ها تأثیر مثبتی بر عرضه پول دارد و باعث کاهش آن می‌شود.

از سوی دیگر، تغییرات نرخ بهره می‌تواند از طریق تأثیرگذاری بر حجم پول، تورم را تحت تأثیر قرار دهد. بدین ترتیب که در الگوهای درون‌زای پول، که عرضه پول تابعی مستقیم از نرخ بهره است، با افزایش نرخ بهره، عرضه پول افزایش می‌یابد. بر اساس تئوری مقداری پول در بلندمدت و کوتاه‌مدت، افزایش عرضه پول موجب افزایش سطح قیمت‌ها خواهد شد. هر چند ممکن است عرضه پول در رکود گسترده تأثیر معنی‌دار بر تورم نداشته باشد، لیکن در حالت متعارف و حداقل در میان‌مدت و بلندمدت، تئوری‌ها نشان می‌دهد که تأثیر حجم پول بر تورم مثبت و معنی‌دار است.

در این مطالعه و در سناریوی سوم، سیاست تأثیر تغییر نرخ بهره بر مهم‌ترین متغیرهای کلان اقتصادی مورد بررسی قرار گرفت و مشاهده شد که با کاهش نرخ بهره سطح عمومی قیمت‌ها، عرضه پول، هزینه‌های تولید و سطح وام بانکی کاهش می‌یابد. نمودار ۱۵ تغییر رفتار متغیرهای مختلف مدل را در برابر نرخ‌های مختلف بهره نشان می‌دهد.

نمودار ۱۵. روند تغییر متغیرهای مدل در برابر نرخ‌های مختلف بهره

۶. نتیجه‌گیری

تا قبل از ورود بانک به عرصه اقتصاد و رواج بانکداری متعارف، دولت‌ها صرفاً از طریق چاپ بی‌رویه اسکناس می‌توانستند عرضه پول را دستخوش تغییر کنند و تعادل بین عرضه و تقاضای پول را برهم زنند؛ اما بانک‌ها و بانکداری مبتنی بر ذخیره جزئی با قدرت بسیاری که در خلق اعتبار دارند، می‌توانند باعث افزایش ماریپیج عرضه پول و نهایتاً افزایش سطح قیمت‌ها گردند. به‌منظور ارائه راه‌حل جهت برطرف کردن این معضل اقتصادی - اجتماعی در این مطالعه سعی شد تا با بهره‌گیری از نظریات اندیشمندان این حوزه و با استفاده از تکنیک جدید پویایی سیستم، با نگرشی

سیستمی به موضوع بانکداری و تورم پرداخته شود. پویایی سیستم یکی از علوم جدید در رشته‌های مهندسی صنایع، مدیریت و اقتصاد است که در این مطالعه به کار برده شده است.

نتایج حاصل از مدل‌سازی پویای مسأله بیانگر این است که بانک مرکزی با افزایش نرخ ذخیره قانونی در ازای سپرده‌های کوتاه‌مدت (RRD) به میزان ۱۰۰٪، قدرت وام‌دهی بانک‌ها را از محل این نوع سپرده‌ها به‌طور کامل حذف می‌کند و با اعمال این سیاست، شاهد کاهش سطح قیمت‌ها و بهبود شرایط دیگر متغیرهای اصلی مدل از جمله عرضه پول و هزینه‌های تولید در بلندمدت خواهیم بود. همچنین اعمال این سیاست باعث می‌شود، درآمد طرف تقاضا یا همان درآمد پولی افراد به‌مرورزمان با سرعت کمتری رشد کند و درآمد طرف عرضه که حاصل تولید واقعی جامعه است، فرصت بیشتری می‌یابد تا همپای درآمد طرف تقاضا رشد کند و شکاف بین درآمد طرف عرضه و درآمد طرف تقاضا در درازمدت کاهش خواهد یافت.

همچنین نتایج خروجی حاصل از مدل‌سازی توسط نرم‌افزار Vensim نشان می‌دهد که افزایش نرخ ذخیره قانونی در ازای سپرده‌های بلندمدت (RR^T) نیز باعث کاهش سطح قیمت‌ها و بهبود دیگر متغیرهای اصلی مدل خواهد شد. اما تفاوت افزایش در RR^D و RR^T در این است که در این مطالعه فرض بر این بوده که سرمایه‌گذاری در جامعه فقط از طریق وام بانکی صورت می‌گیرد و اگر RR^T را در مدل طراحی شده در این پژوهش ۱۰۰٪ در نظر بگیریم، قدرت وام‌دهی بانک‌ها به‌طور کامل حذف خواهد شد و سطح سرمایه‌گذاری به صفر خواهد رسید. بنابراین، نرخ ذخیره قانونی ۱۰۰٪ برای سپرده‌های بلندمدت پیشنهاد نمی‌گردد و بانک مرکزی باید یک نرخ تعادلی را برای این نوع سپرده‌ها در نظر بگیرد، به گونه‌ای که علاوه بر کاهش تورم، سطح سرمایه‌گذاری نیز کاهش نیابد. نرخ بهره بانکی یکی دیگر از متغیرهایی بود که در این مقاله مورد بررسی قرار گرفت و از این منظر که نسبت سپرده‌های بلندمدت به کوتاه‌مدت را تغییر می‌دهد تجزیه و تحلیل شد. این نسبت بیش از هر چیز ضریب فزاینده پولی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. نتایج حاصل از مدل‌سازی پویای سیستم برای سه نرخ متفاوت بهره (۱۰ درصد، ۲۰ درصد و ۳۰ درصد) نشان داد که کاهش نرخ بهره منجر به بهبود متغیرهایی چون تورم، عرضه پول، قدرت خلق اعتبار و هزینه‌های تولید می‌گردد.

منابع

- بانک مرکزی جمهوری اسلامی (سال‌های مختلف). *نماگرهای اقتصادی، بخش مالی*. متغیرهای پولی و اعتباری.
- بخشی، رسول و رحیم دلالی اصفهانی (۱۳۹۰). *آسیب‌شناسی نظریه بهره و نظام بانک داری* متعارف، انتشارات دانشگاه یزد.
- بخشی، رسول (۱۳۹۳). "انطباق نظام بانک داری بدون ربا با نظریه اقتصاد اسلامی"، همایش بانکداری اسلامی، موسسه عالی بانکداری.
- دادخواه، هادی و همکاران (۱۳۹۳). "مدل سازی سیستم پویایی مالیات بر ارزش زمین در اقتصاد ایران"، *نشریه تحقیقات اقتصادی*، دوره ۴۹، شماره ۳.
- داوودی، پرویز و همکاران (۱۳۹۳). "هزینه‌های خلق پول در نظام بانکداری متعارف و راهکار تأمین مالی اسلامی"، *فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی*، سال چهاردهم، شماره ۵۵.
- داوودی، پرویز و حسین صمصامی (۱۳۸۸). *اقتصاد پول و بانکداری*. انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- دلالی اصفهانی، رحیم و همکاران (۱۳۹۱). "تصریح یک مدل تورمی برای اقتصاد ایران با بهره‌گیری از بنیان‌های خرد اقتصادی"، *فصلنامه تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی*، شماره ۷.
- دلالی اصفهانی، رحیم (۱۳۹۱). "الگوی قرض دهی در اندیشه اسلامی و مقایسه آن با الگوهای رقیب اقتصاد متعارف"، *مجله اقتصادی*، ماهنامه‌ی بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی، سال دوازدهم، شماره ۱.
- رجائیان، محمد مهدی (۱۳۸۸). *شیبه‌سازی سیستم پویا با نرم‌افزار vensim*. انتشارات فرازیار.
- زارع مهر جردی، یحیی (۱۳۹۲). *راهنمایی نرم‌افزار ونسیم*. انتشارات مهر جرد.
- زراء نژاد، منصور و مسعود سعادت مهر (۱۳۸۶). "عرضه پول در اقتصاد ایران"، *فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی*، شماره ۴۵.
- سوشیل، ادوارد (۱۳۸۷). *پویایی‌های سیستم، رویکردی کاربردی برای مسائل مدیریتی*. ترجمه ابراهیم تیموری، علیرضا نورعلی و نریمان ولی زاده، انتشارات دانشگاه علم و صنعت.
- عظیمی (آرانی)، حسین (۱۳۶۳). *تحلیلی از پدیده تورم. مدارهای توسعه‌نیافتگی در اقتصاد ایران*، نشر نی.

- کلباسی، حسن و رسول بخشی (۱۳۸۲). "دستاوردهای علمی درباره نرخ بهره و تحلیل تأثیر آن بر تورم و وضعیت اقتصاد ایران"، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، شماره ۱۰.
- مجاهدی مؤخر، محمدمهدی و همکاران (۱۳۹۰). "مدل‌سازی الگوی رفتار بین نسلی از عملکرد بانکداری ذخیره‌ی جزئی با تأکید بر رهیافت «موريس آله»"، فصلنامه تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی، شماره ۵.
- محقق، محمدجواد و داوودی، پرویز (۱۳۸۷). "بانکداری محدود"، دو فصلنامه علمی-پژوهشی جستارهای اقتصادی، سال پنجم، شماره ۱۰.
- میر معزی، سید حسین (۱۳۸۴). "الگوی ذخایر سپرده‌های بانکی در بانکداری اسلامی"، مجله اقتصادی اسلامی، سال پنجم، بهار ۱۳۸۴.
- موری ان. رودبار (۱۹۸۳). *اسرار بانکداری*. ترجمه عباس مطهری نژاد، انتشارات دانشگاه یزد.

- Bakhshi Dastjerdi and R. DallaliEsfahani** (2011). "Equity and Economic Growth, a Theoretical and Empirical Study: MENA zone", *Economic Modelling*. Vol 28, pp 694-700.
- Carlos Carvalho and Fernanda Nechio** (2014), "Do People Understand Monetary Policy". *Journal of Monetary Economics*, 66 , pp. 108–123.
- Donella** (2008), *Thinking in System: A Primer*, Meadows.
- Fridman, Milton (1996). *the Optimum of Money*, Aldin Publishing company.
- Forrester, Jay** (1996), "The Beginning of System Dynamics". *International Meeting of the System Dynamics Society Stuttgart*, Germany July 13, 1989.
- Forrester, Jay** (1961), *Industrial Dynamics*, MIT Press. Cambridge.
- Forrester, Jay** (1971), *Counterintuitive behavior of Social System*.
- Kaoru Yamaguchi** (2014), "From Debt Money to Public Money System - Modeling A Transition Process Simplified". *32nd International Conference of the System Dynamics Society*, Delft, Netherlands, July20 - 24, 2014.
- Kaoru Yamaguchi** (2011), "Workings of A Public Money System of Open Macroeconomies – Modeling the American Monetary Act Completed", *29th International Conference of the System Dynamics Society*, Washington D.C., USA, July 25, 2011.
- Kaoru Yamaguchi** (2015), "Money and Macroeconomic Dynamics, Accounting System Dynamics Approach". *Japan Futures Research Center*, September 28.
- Kristofer Dittmer** (2015), "100 Percent Reserve Banking: A Critical Review of Green Perspectives". *Ecological Economics*, No. 109 , pp. 9–16.
- Mabid Al-Jarhi** (2004), "Remedy for Banking Crises: What Chicago and Islam Have In Common: A Comment". *Islamic Economic Studies*, Vol. 11, No. 2.

Mariano Blanc and David W. Peterson (2012), *Money Multiplier Dynamics and Banking Liquidity Cycles*.

Michael McLeay (2014), "Money creation in the modern economy". *Quarterly Bulletin* 2014 Q1.

Michael J. Radzicki and Robert A. Taylor (2006), *Origin of System Dynamics*, In: U.S., Department of Energy's Introduction to System Dynamics.

Ronnie J. Phillips (2014), "Look Back at the National Banking System and its Relevance for Today". *annual meetings of the Association for Private Enterprise Education (APEE)*, April 14-15, 2014, Las Vegas, Nevada.

Ronnie J. Phillips (1992), "Credit Markets and Narrow Banking". *Annual meetings of the Eastern Economics Association*, New York City, March 27-29.

Sterman J.D. (2000), *Business Dynamics: Systems Thinking and Modeling for a Complex world*.

Vladimir Kuzin and Franziska Schobert (2015). "Why Does Bank Credit not Drive Money in Germany (any more)?" *Economic Modelling*, 48 (2015) 41-51.

Werner Richard (2014), "How Do Banks Create Money, and Why Can Other Firms not Do the Same? An Explanation for the Coexistence of Lending and Deposit-Taking". *International Review of Financial Analysis*, No. 36, pp. 71-77.